

Arap Belâgatinde Kasr Yolları ve Aralarındaki Belâgî Nüanslar

Nihat TARI

Dr. Öğr. Üyesi Bitlis Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı

Asst. Prof., Bitlis University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric

Bitlis/Türkiye

e-posta: ntari@beu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0475-4419

DOI: 10.34085/buifd.1385911

Öz

Kasr, Arap belâgatinde bir sözü, bir anlamı veya bir kavramı belirli bir ifade tarzıyla sınırlandırmak, özelleştirmek veya daraltmak için kullanılan edebi bir üsluptur. Kasr üslubu, aynı zamanda anlamı güçlendirmek, vurgulamak ve açıklamak için kullanılan bir ifade yöntemidir. Bu üslup, belâgat ilminde hasr ve tahsis gibi farklı terimlerle de bilinmektedir. Söz konusu üslubunda uygulanmasında çeşitli yollar kullanılmaktadır. Bu yolların bilinmesi, aralarındaki edebi ve retorik inceliklerin belirlenmesi ve bunların edebi metinlere aktarılması önemli bir husustur. Bu çalışmada kasr sanatının tanımı, tarihi gelişimi, türleri ve yolları hakkında ayrıntılı bilgi sunulmuş, konunun bütünlüklü bir şekilde kavranması hedeflenmiştir. Özellikle kasr yolları arasındaki edebi ve belâgî farklılıkların anlaşılması için her kasr yolu ayrı bir başlık altında incelenmiş, örnekler eşliğinde gerekli açıklamalar yapılmıştır. Belâgat kaynaklarında en yaygın olarak kabul gören nefiy + istisna, innema, atıf harfleri, takdim, fasl zamiri ve harf-i tarif yolları ele alınmıştır. Her kasr yolunun tanımı yapıldıktan sonra kasr yollarını oluşturan unsurlar ve cümle içindeki yerleri gösterilmiştir. Konuya dair varsa görüş ayrılıklarına kısaca değinilmiş, ardından kasr yolunun belâgî etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonunda incelenen tüm kasr yollarını ve aralarındaki anlamsal farklılıkları gösteren bir tablo yer almıştır. Çalışmada başta klasik lügat ve belâgat kaynakları olmak üzere bazen modern çalışmalardan da istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Belâgati, Meânî, Kasr, Hasr, Tahsîs, Kasr Yolları

The Ways of Qasr and the Rhetorical Nuances Between Them in Arabic Eloquence

Abstract

Qasr is a literary style used in Arabic rhetoric to limit, specify or narrow down a word, a meaning or a concept with a certain expression style. Qasr style is also a method of expression used to strengthen, emphasize and explain the meaning. This style is also known by different terms in the science of rhetoric, such as *ḥaşr* and *taḥşîş*. Various ways are used in the application of this style. Knowing these ways, determining the literary and rhetorical subtleties between them and transferring them to literary texts is an important issue. In this study, detailed information is given about the definition, historical development, types and ways of qasr art, and it is aimed to comprehend the subject in a holistic way. Especially for understanding the literary and rhetorical differences between qasr ways, each qasr way is examined under a separate title, and necessary explanations are made with examples. The most

widely accepted nefiy + istisna, inema, attributive letters, taqdīm, fasl pronoun and harf-i ta'rif ways in rhetoric sources are discussed. After defining each qaşr way, the elements that make up the qaşr ways and their places in the sentence are shown. If there are any disagreements on the subject, they are briefly mentioned, and then the rhetorical effects of the qaşr way are emphasized. At the end of the study, there is a table showing all the qaşr ways examined and the semantic differences between them. In the study, mainly classical dictionary and rhetoric sources were used, and sometimes modern studies were also benefited from.

Keywords: Arabic Rhetoric, Ma'ānī, Qaşr, Haşr, Taşşīs, Qaşr Ways

Giriş

Arap belagatinde sözün anlamını ve etkisini artırmak için çeşitli üsluplar kullanılmaktadır. Bunların başında inne-enne (أَنَّ-أَنَّ), tenbih harfleri, zâid harfler ve kalem gibi üsluplar gelmektedir. Bu üsluplardan biri de kasr üslubudur. Kasr üslubu, bir sözü veya cümleyi belirli bir anlam veya kapsamla sınırlayan, daraltan veya özetleyen bir üsluptur. Bu üslup, terim olarak "hasr" veya "tahsis" olarak da bilinmektedir. Kasr üslubu, Arap edebiyatında ve özellikle Kur'an ve Hadis gibi kutsal metinlerde sıkça kullanılan güçlü ve etkili bir üsluptur. Sözün hem anlamını hem de lafzını zenginleştirmesi, önemini daha da artırmıştır. Zira kasr üslubu, sözün kısa, özlü ve anlaşılır olmasını sağlar. Gereksiz ayrıntılara girmeden vurgulanmak istenilen bir konuyu net bir şekilde ortaya koyar. Bu üslupla sözün gücü, etkisi, ahengi ve ritmi artırılarak dinleyici veya okuyucu üzerinde etkili bir izlenim bırakılır.

Arap dilinde kasr üslubunu sağlayan çok sayıda yol/yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan en yaygın olanı altıdır. Söz konusu yollar, kasr üslubuna dair yapılan bazı akademik çalışmalarda dağınık bir şekilde ele alınmıştır.¹ Bu konuda yapılan çalışmalar daha çok kasrın mahiyeti, gelişim süreci ve kasrın taksimatı üzerine yoğunlaşmakta olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kasr yollarından her birisinin muktezâ-yı hâle göre işlevi, cümleye kattığı anlam, kullanıldığı yer, muhatap üzerindeki etkisi etkisi gibi aralarındaki retorik farklar müstakil bir çalışmada ele alınmamıştır. Bu çalışma ile böyle bir boşluğun giderilmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmada, kasr yolları arasındaki farkların daha net anlaşılması için öncelikle kasr kavramı üzerinde durulmuş, terimselleşme sürecine dair kısa bilgiler verilmiştir. Ardından kasrın farklı açılardan oluşan kısımları örnekler eşliğinde incelenmiş ve meşhur kasr yolları ana hatlarıyla tanıtılmıştır. Çalışmanın ana gövdesini oluşturan "kasr yolları arasındaki belâgî nüanslar" başlığı altında meşhur kasr yollarından her biri müstakil bir başlık altında değerlendirilmiştir. Burada kasr yollarının tanımı, işlevi, manaya veya lafza etkisi, belâgat açısından taşıdığı değeri gibi konular geniş bir şekilde incelenmeye tabi tutulmuştur. Ayrıca kasrın temel unsurları olan maksûr ve maksûr aleyh'in söz konusu yollarda birbirinden farklı olarak cümle içerisinde nasıl ve nerede yer aldığı hususuna da temas edilmiştir. Bazı kasr yollarıyla ilgili dilcilerin kısmi ihtilaflarına atıf yapılmakla beraber, konunun dağılmaması için tartışmaların içine girilmemiştir. Daha çok kasr yollarının oluşum biçimi, kendisini oluşturan öğeler ve içerdikleri belâgî değerlerin tespitine yönelik açıklamalar yapılmış, örnekler üzerinden retorik farklarının izahı hedeflenmiştir.

¹ Söz konusu çalışmalardan bazıları şunlardır: Mustafa Cihat, *Arap Dilinde Hasr Belagati ve Kur'an'da Manaya Etkisi* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1997); Tuncay Azar, *Dil-Zihin Bağlamında Kasr Üslubu* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018); Osman Arpakçukuru, *Arap Belâgatında Hasr Üslubu ve Kur'an Meâllerinin Hasr Üslubu Açısından Değerlendirilmesi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora, 2019); Hüseyin Arslan, "Bir Belâgat Üslubu Olarak Kasr ve Kavramlaşma Süreci", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 6/1 (23 Ocak 2020), 16-40; Mehmet Yakışık, "القصير في سورة الأنفال", *Şarkiyat* 15/1 (03 Temmuz 2023), 243-261.

1. Kasrın Tanımı ve Terimselleşme Süreci

1.1. Kasrın Tanımı

Kasr (ق-ص-ر) sözcüğü, sözlükte sülâsî mücerred bir masdar olup genel olarak "kısaltmak, eksiltmek, azaltmak, engellemek, hapsetmek, gaye" gibi anlamlara gelmektedir.²

Belagat kaynaklarında kasr terimi yerine bazen "الحصر" (hasr) bazen de "الاختصاص" (ihtisâs) veya "التخصيص" (tahsis) terimleri de kullanılmıştır. Nahivciler ile üsülcüler, kasr yerine daha çok hasr tabirini kullanmışlardır.³ Belagatçılardan Ekmelüddîn el-Bâbertî (ö. 786/1384), Teftâzânî (ö. 792/1390) ve Behâüddîn es-Sübki'nin de (ö. 773/1372) bazen kasr yerine hasr ifadesini tercih ettikleri görülmektedir.⁴

Kasrın sözlük anlamlarından "hapsetmek" ile terim anlamı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Zira belagatteki kasr sanatı ile cümlenin bir ögesi bir başka ögesine hapsedilmektedir. Nitekim belagat bilginlerince kasr terimi en yaygın şekliyle şöyle tanımlanmıştır: "القصر: تَخْصِصُ شَيْءٍ بِشَيْءٍ" "Kasr, (cümlenin) bir ögesini, belli bir yol ile başka bir şeye tahsis etmektir."⁵ Tanımda geçen birinci "شيء" kelimesi ile maksûr, ikincisi ile maksûr aleyh kastedilirken devamında geçen "بطريق مخصوص" ifadesi ile kasrın gerçekleşmesini sağlayan yollar amaçlanmaktadır.⁶ Seyyid Şerîf el-Cürcânî, kasr terimini "تخصيص شيء بشيء وحصره فيه" "bir şeyi başka bir şeye tahsis kılıp onunla sınırlandırmak" şeklinde tanımlamayı kasrın vurgulama yönünü ön plana çıkarmaktadır.⁷

1.2. Kasrın Terimselleşme Süreci

Kasr üslûbü, Arap belagatinin gelişimiyle paralel olarak gerçekleşmiştir. Kasrın ilk örnekleri, Cahiliye dönemine ait şiir ve nesirlerde⁸, Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in hadislerinde açıkça görülmektedir.⁹

Kasr terimine dair ilk açıklamalar Arap dilinin ilk ve en önemli gramercisi olan Sîbeveyh'in (ö.180/796) *el-Kitâb* adlı eserinde görülmektedir. *el-Kitâb*, bir nahiv kitabı olmakla beraber nahiv konularıyla ilişkili belagat konularına da yer yer temas etmektedir. Sîbeveyh, söz konusu eserinde kasr

² Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr el-Ferahidî Ferâhidî, *Kitâbü'l-ayn* (Beyrut: Dâru'l-mektebeti'l-hilâl, ts.); Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ İbn Fâris, "k-s-r", *Makâyisi'l-luga*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1979); Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sadır, ts.).

³ Akîd Halid Hamûdî, *el-Bahsü'l-Belâgî inde'l-Usuliyîn* (Dımaşk: Dâru'l-Asmâi, 2014), 46.

⁴ Sa'deddîn Mesûd b. Ömer b. Abdullah Teftâzânî, *el-Mutavvel şerhu Telhîsi Miftahi'l-ulûm* (Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 2001), 381; Ebü Hâmîd Ahmed b. Ali b. Abdilkafî Bahâüddîn es-Subkî, *Arûsü'l-efrâh fi şerhi Telhîsi'l-Miftâh* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Asriyye, 2003), 1/393; Ebü Abdullah Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed Bâbertî, *Şerhü't-Telhîs* (Trablus: el-Münşee'tü'l-amme li'n-neşr, 1983), 321.

⁵ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Muhammed İbn Ya'kûb Magribî, *Mevâhibü'l-Fettâh fi şerhi Telhîsi'l-Miftâh*, thk. Halil İbrahim Halil el-Mutercim (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1424), 1/408; Ebü Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe Dusûkî, *Hâşiyetü'd-Dusûkî alâ Muhtasari'l-ma'ânî*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-mektebeti'l-Asriyye, 2007), 2/212. Teftâzânî, *el-Mutavvel* de "بطريق معهود" şeklinde ifade ederken *el-Muhtasar*'ında "بطريق مخصوص" ifadesini tercih etmiştir. Bk. Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 381; Teftâzânî, *Muhtasari'l-me'ânî*, 115.

⁶ Dusûkî, *Hâşiyetü'd-Dusûkî alâ Nuhtasari'l-ma'ânî*, 2/181.

⁷ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *Tarîfât* (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1983), 175.

⁸ Câhiliye şiirlerindeki örnek kullanım için bk. Ebü Vehb Hunduc b. Hucr İmru'l-Kays *Dîvân*, thk. Abdurrahman el-Mustavî (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 2004), 34; Hâris b. Hillize, *Dîvânü'l-Hâris b. Hillizete'l-Yeşkürî* (Dımaşk: Dâru'l-İmâmî'n-Nevevî, 1994), 90.

⁹ Abdurrahim Muhammed Hubeyl, "Tecelliyâtü'l-cemâl fi üslûbî'l-kasr", *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye* 9/2 (2011), 74.

üslûbunu müstakil bir bab altında ele almamış, ancak cümledeki öğelerin tahsis edilmesi ile ilgili bazı kurallar ortaya koymuştur.¹⁰

Kasr üslûbu, Sîbeveyh'in kitabında ilmî bir nitelik kazandıktan sonra Arap dilcilerinin ilgisini çekmeye devam etmiştir. Sîbeveyh'ten sonra gelen dil âlimleri de kasr üslûbunu ayrı bir konu olarak ele almamış, ancak Sîbeveyh'in verdiği kuralları geliştirmiş veya eleştirmişlerdir. Bu dönemde kasr üslûbunun şekli değil, anlamı ön planda tutulmuştur. Dolayısıyla kasra dair bu yazım tarzı, hicri IV. yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür.¹¹

Kasr üslubuna dair en belirgin açıklamalar belâgat ilminin kurucusu olarak Abdülkâhir el-Cürcânî (ö.471/1078-79) ile başlamıştır. Cürcânî, kasr üslûbunu etraflıca incelemiş ve konunun neredeyse bütün meselelerine değinmiştir. Kasrın tanımını yapmış, öğelerini belirlemiş, kısımlarını ayırmış, yollarını sıralamış ve aralarındaki farkları ortaya koymuştur.¹² Ancak o, farklı konuları anlatırken kasrın meselelerini dağınık biçimde ele aldığı için kavramlaşma süreci tamamlanmamıştır.¹³

Kasr üslûbunu ilk defa müstakil bir bab başlığı altında ele alan ve efrâdını câmi' agyârını mâni bir şekilde tarif eden kişi, belâgat ilminin sistemleştiricisi sayılan Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'dir (ö. 626/1229). Sekkâkî, kasrın öğelerini saymış, kısımlarını tespit etmiş, yollarını göstermiş ve örnekleriyle açıklamıştır.¹⁴ Böylece kasr üslûbunun kavramlaşma sürecinde önemli bir rol oynamıştır.

Kasr konusunu sistemli bir şekilde ele alan Hatîb el-Kazvî'nî'dir (ö. 739/1338). Sekkâkî'nin verdiği bilgileri geliştirmiş ve kasr üslûbunun nihâi şeklini vermiştir. Kasrın tanımını yeniden yapmış, öğelerini düzeltmiş, kısımlarını genişletmiş, kasr yollarını arttırmış ve aralarındaki farkları daha net bir şekilde ortaya koymuştur.¹⁵ Böylece kasr üslûbunun kavramlaşma süreci tamamlanmıştır.

Sonuç olarak Arap belagatinde kasr üslûbunun terimselleşme süreci, birçok dil ve belâgat âliminin katkılarıyla uzun bir zaman dilimi içinde gerçekleşmiştir.

2. Kasrın Kısımları ve Yolları

2.1. Kasrın Kısımları

Kasr üslubu, Arap belagatinde birçok açıdan değerlendirilmekte ve bunun sonucunda farklı kısımları ortaya çıkmaktadır. Kasrın kuruluşu, öğeleri, muhatabı ve gerçekliğe uygunluğu açısından ele alınması şeklinde dört başlık altında incelemek mümkündür.

¹⁰ Sîbeveyhi, *el-Kitâb* (Kahire: Mektebetü'l-hancı, 1988), 1/430; 2/315.

¹¹ Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ İbn Fâris, *es-Sâhibî fi fihri'l-lügati'l-'Arabîyyeti ve mesâlihâ ve süneni'l-'Arabi ve kelâmihâ*, ed. Ahmed Hasan Besec (Beyrut: Dâru'l-ütübü'l-İlmiyye, 1997), 93; Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî İbnü's-Serrâc, *el-Usûl fi'n-nahv*, thk. Abdülhüseyn el-Fetlî, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996), 1/300; Ebû İdris İmam Müeyyed-Billah Yahyâ b. Hamza b. Ali b. İbrahim Hüseyini Alevî, *et-Tırâzü'l-mütezzammin li-esrâri'l-belâga ve ulûmi hakâiki'l-icâz* (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-asriyye, 2002), 2/107.

¹² Ebû Bekr Abdülkahir b. Abdurrahman Cürcânî, *Delâilü'l-icâz fi ilmi'l-me'ânî*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001), 106-145, 177-182, 335.

¹³ es-Seyyid Nesrîn Tâhir, *Zâhiratü'l-Hasr ve'l-Kasr Mefhûmen ve Belâgaten fi İtâri'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Yayımlanmamış Doktora Tezi: el-Câmiatü'l-Vataniyye li'l-Lügati'l-Hadîse ve'l-Ulûm, 2007), 41-42.

¹⁴ Ebû Ya'kub Siraceddin Yusuf b. Ebû Bekr b. Muhammed Sekkâkî, *Miftâhü'l-ulûm* (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, 1987), 288-306.

¹⁵ Hamdullah b. Ebû Bekr b. Ahmed el-Kazvî'nî, *el-İdâh fi ulûmi'l-belâga* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 3/4-47.

a. Kuruluşu Açısından Kasr

Kasr üslubu, kuruluş bakımından “vaz’î” ve “zevkî” şeklinde ikiye ayrılmaktadır.¹⁶ Vaz’î kasr, belli bir formata sahip olan ve “إِنَّمَا”، “nefiy+istisna”, “atıf harfileri (لَا، لَكِنَّ، بَلْ)” gibi kasr edatları ile yapılan kasr türüdür. Buna lafzî kasr da denebilir. Zira bu kasr türü, belli lafızlarla gerçekleşmektedir.¹⁷

Zevkî kasr ise, kasrın belli bir edat vasıtasıyla yapılmayan ancak cümlelerin bağlamından kasr olduğu anlaşılan kasrdır. Buna aynı zamanda “aklî kasr” demek de mümkündür. Bu kasr türü, kasr yollarından olan “takdîm”, “zamirü’l-fasl” ve “müsnedin ve müsned ileyhin marifeliği”nde ortaya çıkmaktadır.¹⁸

b. Unsurları Açısından Kasr

Kasr üslubu, “maksûr” (المقصور) ve “maksûr aleyh” (المقصور عليه) şeklinde iki temel unsurdan oluşmaktadır. Belagatte her iki unsur için “kasrın tarafları” (طرفا القصر) anlamına gelen bir terim kullanılmaktadır.¹⁹ Maksûr, cümlede başkasına tahsis edilen unsur anlamına gelirken maksûr aleyh başkasının kendisine tahsis edildiği unsur anlamına gelmektedir.²⁰

Kasrın öğeleri olan maksûr ve maksûr aleyh cümle içerisinde ya sıfat (nitelik) veya mevsuf (nitelenen) konumundadır.²¹ Cümlede maksûr sıfat konumunda ise “sıfatın mevsufa kasrı” şeklinde bir kasır oluşurken maksûr mevsuf durumunda olduğunda “mevsûfün sıfata kasrı” söz konusu olmaktadır.²²

c. Muhatabı Açısından Kasr

Sözlük ve terim anlamı dikkate alındığında kasrın temel amacının, bir sözü veya cümleyi kısa ve öz bir şekilde belirli bir anlama veya kapsama sınırlandırmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapılırken asıl hedef muhatabın düşüncesini değiştirmek, yanlış bildiği yargıyı düzeltmek ya da yargı konusundaki şüphesini ortadan kaldırmaktır.²³ Muhatap kendisine söylenen hükmün tersini iddia ediyor veya düşünüyorsa burada yapılacak kasr, “kasru’l-kalb” (قصر القلب) olmalıdır. Muhatap, konuya dair birden fazla ihtimal görüyorsa kendisine yöneltilen kasr, “kasru’l-ifrâd” (قصر الأفراد) olur. Eğer yargı konusunda şüpheli durumda ise bu durumda kendisine yöneltilen kasr, kasru’t-ta’yin (قصر التعيين) olarak

¹⁶ Ebû İshâk İsmâüddîn İbrahim b. Muhammed b. ‘Arabşah İserâyîni, *Mîzânü’l-edebe fi Lisâni’l-Arab*, thk. Muhmûd Fethî Sefûr (Trablus: Câmîatü’l-Cinân, Yüksek Lisans, 2017), 341.

¹⁷ Hafız Muhammed Taşkendî, *Ucâletü’l-beyân fi şerhi’l-mîzân* (Asitane, 1290), 22.

¹⁸ Bâbertî, *Şerhü’l-telhîs*, 332; Magribî, *Mevâhibü’l-Fettâh fi şerhi Telhîsi’l-Miftâh*, 1/436-437; Fadl Hasan Abbâs, *el-Belâga funûnuhâ ve efnânuhâ: İlmü’l-meânî* (Ürdün: Dâru’l-furkân li’neşr ve’t-tibâa, 1997), 369.

¹⁹ Kazvîni, *el-İdâh*, 3/44; Sa’deddîn Mesûd b. Ömer b. Abdullah Teftazânî, *Muhtasarü’l-meânî* (Kum: Dâru’l-fikr, 1411), 127; Ebû İshâk İsmâüddîn İbrahim b. Muhammed b. ‘Arabşah İserâyîni, *el-Atvel Şerhu Telhîsi Miftâhi’l-ulûm*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2001), 1/1/567.

²⁰ Ahmed Matlûb, *Mu’cemü’l-mustalahati’l-belâgiyye ve tetavvüruha* (Bağdat: Matbuatü’l-Mecma’i’l-İlmiyyi’l-İraki, 1986), 1/468.

²¹ Burada ifade edilen mevsuf ve sıfat, nahiv ilminde geçen sıfat-mevsûf ile karıştırılmamalıdır. Zira Nahiv ilminde, sıfat-mevsûf, bir ismin başka bir isimle nitelendirilmesidir. Sıfat-mevsûf uyumu kuralları gereği, sıfat ve mevsûf arasında cinsiyet (müzekker-müennes), sayı (müfred-müsenna-cemi) ve durum (irab) bakımından uyum olmalıdır. Belagat ilminde geçen sıfat ve mevsûf kavramları ise daha geniş anlamlara sahiptir. Sıfat, bir özellik, durum, fiil, oluş veya hareketi ifade eden herhangi bir kelime olabilir. Mevsûf da bu özellik, durum, fiil, oluş veya hareketi taşıyan veya gerçekleştiren herhangi bir varlık olabilir.

²² Subkî, *Arûsü’l-efrâh fi şerhi Telhîsi’l-Miftâh*, 1/394; Teftazânî, *Muhtasarü’l-meânî*, 116; Abdülhakîm b. Şemsiddîn Muhammed Siyâlkûtî, *Hâşiyetü’l-siyâlkûtî alâ kitâbi’l-Mutavvel* (Kum: Menşûrâtü’r-Radî, 1983), 326.

²³ Bekrî Şeyh Emîn, *el-Belâga fi sevbihe’l-cedîd: İlmü’l-meânî* (Beyrut: Dâru’l-ilm li’l-melâyîn, 1999), 162.

değerlendirilir.²⁴ Örneğin “ما سافرَ إِلَّا عَلِيٌّ”: “Sadece Ali yolculuk yaptı” ifadesinde muhatap, Ali’nin değil Ahmed’in yolculuk yaptığını düşünüyorsa burada verilen örnek kasru’l-kalb olur. Zira bu ifade ile muhatapın düşüncesi kalb edilmekte yani değiştirilmektedir. Muhatap, Ali ile beraber başka kişilerin de yolculuk yaptığını düşünüyorsa bu durumda verilen örnek kasru’l-ifrad anlamını ifade eder. Böylece diğer ihtimaller ortadan kalkar. Muhatap yolculuk yapanlar hakkında bilgisi varsa ancak kimin kesin olarak yolculuk yaptığını bilmiyorsa bu durumda örnek kasru’t-tayin olur. Zira bu ifade ile yolculuk yapan kişi kesin bir ifade ile belirlenmiş olmaktadır.

d. Gerçekliği Uygunluğu Açısından Kasr

Kasr, kasr edilen konunun gerçeklikle tam olarak uyup uymadığı açısından iki kısma ayrılmaktadır. Bunlar “hakiki kasr” (القصر الحقيقي) ve “izâfi/mecâzî kasrdır (القصر الاضافي/المجازي). Hakîkî kasr, kasredilen sıfatın başka bir mevsufa veya bir mevsûfun başka bir sifata sahip olup olmadığını bildiren kasrdır.²⁵

Hakîkî kasr iki şekilde meydana gelmektedir. Mevsûfun sifata hakîkî olarak kasredilmesi ve sıfatın mevsûfa hakîkî olarak kasredilmesi. Mevsûfun sifata hakîkî olarak kasrı, bir şeyin bütün sıfatları reddedilerek sadece bir sifata ait olduğunu söylemektir. Bu tür kasr, gerçekle uyuşmayan ve imkânsız olan bir kasrdır. Çünkü her şeyin birden çok sıfatı vardır ve bunların hepsini bilmek ve reddetmek mümkün değildir. Ancak sıfatın mevsûfa hakîkî olarak kasrı ise, bir sıfatın bütün şeylerden nefyedilerek sadece bir şeye ait olduğunu söylemektir. Bu tür kasr, gerçekle uyumlu olan ve mümkün olan bir kasrdır.²⁶ Örneğin “لَا خَالِقَ إِلَّا اللَّهُ”: “Allah’tan başka yaratıcı yoktur” sözünde “خالق” kelimesi sıfat olup mevsuf olan “الله” kelimesine kasr edilmiştir. Burada yaratıcılığın yalnız Allah’a özgü olduğu hakîkî anlamda vurgulanmıştır. Mevsûfun sifata hakîkî olarak kasr edilmesine ise ﴿وَمَنْ يَعْفُرْ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ﴾: “Günahları Allah’tan başka kim bağışlayabilir ki?” ayeti örnek verilebilir. Burada “يعفُر” ifadesi günahları bağışlamak anlamına gelen bir sıfattır ve mevsuf olan “الله” kelimesine kasr edilmiştir. Burada günahları bağışlamanın yalnız Allah’a ait olduğu hakiki kasr ile belirtilmiştir.

Hakîkî kasr “tahkîkî” ve “iddiâî”²⁷ olmak üzere ikiye ayrılır.²⁸ Yukarıda verilen bilgi ve örneklerde görüldüğü gibi tahkîkî kasr, bir sıfatın gerçek anlamda her şeyden reddedilerek sadece belli bir mevsufa tahsis edilmesidir. İddiâî kasr ise tamamen konuşanın itibarına bağlı olan bir kasr türüdür. Zira iddiâî kasrda bir sıfatın sadece bir mevsuf ile sınırlandırılması, konuşanın diğer mevsufları yok sayılmasına dayanmaktadır.²⁹ Örneğin bir hocanın: “ما في الصفِّ إِلَّا خليلٌ”: “Sınıfta Halil’den başka kimse

²⁴ Kazvîni, *el-İdâh*, 100; Bahâüddîn es-Subkî, *Arûsü’l-efrah fi şerhi Telhîsi’l-Miftâh*, 1/396; Teftazânî, *Muhtasarü’l-meânî*, 119; Abdülmüteâl Saîdî, *Bugyetü’l-îdâh li-Telhîsi’l-Miftâh fi ulûmi’l-belâga* (Kahire: Mektebetü’l-Âdâb, 2005), 2/225.

²⁵ Kazvîni, *el-İdâh*, 99; Teftazânî, *el-Mutavvel*, 383; Ebü’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *el-Hâşiye ale’l-mutavvel* (Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-ilmiyye, 2007), 238; İsferyânî, *el-Atvel*, 1/1/536-537; Magribî, *Mevâhibü’l-Fettâh fi şerhi Telhîsi’l-Miftâh*, 1/415-416.

²⁶ Kazvîni, *el-İdâh*, 100; Şemseddin Muhammed b Muzaffer Hatîbî Halhâlî, *Miftahu telhîsi’l-miftâh* (Kahire: el-Mektebetü’l-Ezheriyye li’t-türas, 2011), 316-317; Bâbertî, *Şerhü’l-telhîs*, 385-386; Teftazânî, *el-Mutavvel*, 383.

²⁷ İzâfî kasr terim olarak şöyle tanımlanmaktadır: “تخصيص المقصور بالمقصود عليه بحسب الحقيقة والواقع”: “Maksûrun, maksûr aleyhe gerçek anlamda tahsîs edilmesidir”. Bk. es-Seyyid Ahmed Haşimî, *Cevâhiru’l-belâga fi’l-meânî ve’l-beyân ve’l-bedî* (Beyrut: el-Mektebetü’l-’asriyye, 1999), 170; Ahmed Mustafâ Merâgî, *Ulûmu’l-belâga: el-Beyân el-meân el-bedî* (Beyrut: Karacan Yay., 1993), 156; Abdurrahman an b. Hasan Habenneke Meydânî, *el-Belâgatu’l-Arabîyye usûsuhâ ve ulûmuhâ ve funûnuhâ* (Dimaşk: Dâru’l-kalem/ed-Dûru’ş-şâmiyye, 1996), 1/523.

²⁸ Kazvîni, *el-İdâh*, 100-1001; Teftazânî, *el-Mutavvel*, 383-384; İsferyânî, *el-Atvel*; İsferyânî, *el-Atvel*, 1/1/536-537.

²⁹ Kazvîni, *el-İdâh*, 99; Teftazânî, *el-Mutavvel*, 383; Magribî, *Mevâhibü’l-Fettâh*, 1/415-416; İsferyânî, *el-Atvel*, 1/537.

yoktur” sözünde iddiâ bir kasr vardır. Zira sınıfta başka öğrenciler olsa dahi Halil’in belli meziyetlerini dikkate alan hocanın gözünde diğer öğrenciler yok hükmündedir.

İzâfi kasr³⁰ da hakîkî kasr gibi sıfatın mevsufa ve mevsûfun sıfata kasr edilmesi açısından ikiye ayrılmaktadır. Belirli bir sıfatı veya sıfatları göz önüne alıp bunları nefyederek bir mevsufa hasretmektir. Buna mevsûfun sıfata izâfî olarak kasrı denir. İkincisi; belirli bir mevsûfu veya mevsûfları dikkate alarak sadece bir sıfata tahsis etmektir. Buna da sıfatın mevsûfa izâfî olarak kasrı adı verilir. İzâfî hasrda asıl belirleyici olan muhatabın inancı ve tavrıdır. Mevsûfun sıfata izâfî olarak kasr edilmesinde, belirli bir sıfat veya sıfatlar göz önüne alınıp nefyedilir ve ardından mevsuf sadece bir sıfata kasr edilir. Böylece mevsûfun söz konusu sıfatı aşır başka sıfat veya sıfatlara geçmediğine hükmedilir.³¹ Örneğin ﴿تَمَّا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا﴾ “Sen bizim gibi ancak bir beşersin” ayetinde geçen “أنت” (sen) kelimesi maksur ve mevsuftur. “بشر” (beşer/insan) “beşer” kelimesi ise “beşeriyet/insanlık” anlamında olup sıfat ve maksur aleyhtir. Burada mevsûf olan “أنت” sadece “beşeriyet” sıfatını hasredilmiş ve onun dışındaki bütün vasıflar göz ardı edilmiştir.

İzâfî kasr ile iddiâî kasr arasındaki en belirgin fark³², izâfî kasrda muhatabın düşüncesi veya tavrı esas alınırken iddiâî kasrda konuşanın düşüncesi ön plandadır. Örneğin “مَا فِي الصَّفِّ إِلَّا خَلِيلٌ”: “Sınıfta Halil’den başka kimse yoktur” ifadesi, eğer muhatabın, Halil’den başka öğrencilerin de sınıfta var olabileceği şeklindeki düşüncesini düzeltmeye yönelik ise izâfî kasr olur; ancak konuşanın diğer öğrencileri yok saymasına dayanıyorsa iddiâî kasr söz konusu olur.

2.2. Kasrın Yolları

Arap dilinde bir sözü tahsis etmenin çok sayıda yolu vardır. Ancak bu yolların hepsi belirli bir kategoriye dahil edilemez veya belli kurallara bağlanamaz. Zira bunların çoğu edebi bir güzellik veya anlam derinliği taşımaz. Bu yüzden belagat ilminde tahsis yolları, edebi bir güzellik veya anlam derinliği taşıyan ve incelenmeye değer görülen belli ifade şekilleriyle sınırlandırılmıştır. Bu ifade şekillerinin dışında kalan tahsis kalıpları terim olarak kasra dahil edilmez. Belagat ilminin konusu olan tahsisi, dildeki genel tahsisten ayırmak için “kasr” terimi kullanılmış ve onun tanımında “بطريق مخصوص”³³ (özel/belirli bir yolla) şartı getirilmiştir. Bazı çağdaş araştırmacılar, tahsisin “özel/belirli bir yolla” yapılması şartının anlamsız ve gereksiz olduğunu iddia etmişlerdir.³⁴ Ancak bu iddianın sağlam bir dayanağı yoktur. Çünkü bu şart, edebi bir güzellik veya anlam derinliği taşımayan tahsis ifadelerini belagat biliminin dışında bırakmakta ve kasrın bilimsel bir disiplin olarak araştırma ve inceleme olanağı sağlamaktadır.

³⁰ Belagat kaynaklarında izâfî kasr şöyle tanımlanır: “تخصيص المقصور بالمقصود عليه بحيث لا يتعداه إلى غيره ادعاء ومبالغة”: “Abartı ve iddiâ gayesiyle maksûrun maksûr aleyhe, başkasına geçmeyecek şekilde tahsis edilmesidir” Bk. Haşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 170; Merâğî, *Ulûmu'l-belâga*, 156; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/523.

³¹ Seyyid Şerîf el-Curcânî, *el-Hâşiye 'ale'l-Mutavvel*, 238; Magribî, *Mevâhibu'l-Fettâh*, 1/416; İsferyânî, *el-Atvel*, 1/536.

³² Aralarındaki farkı şöyle özetlemek mümkündür: 1- İddiâî kasrda, muhatabın düşüncesi ve tavrı dikkate alınmazken mütekellimin bakış açısı esas alınır. 2-İddiâî kasrda mevsuf sıfata kasr edildiğinden bütün sıfatlar ondan nefyedilirken, izâfî kasrda sadece bazı sıfatlar nefyedilir. 3-İddiâî kasrda sıfatlar yok hükmünde sayılması gerekirken, izâfî kasrda böyle bir zorunluluk yoktur.

³³ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 381; Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 115; Haşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 165.

³⁴ Muhammed Ebû Mûsâ, *Delâlatu't-terâkib: Dirâse belâğiyye* (Kahire: Mektebetu Vehbe, 1987), 34-35; Tâhir, *Zâhiratü'l-Hasr ve'l-Kasr Mefhûmen ve Belâgaten fi İtâri'l-Kur'âni'l-Kerim*, 23.

Belagat alimlerinin çoğu, kasrın ifade şekillerini altı başlık altında saymışlardır. Bununla birlikte, kasr yollarını on altıya kadar çıkarırlar da olmuştur.³⁵ Ancak yukarıda belirtildiği gibi bunların çoğu edebî güzellik ve derinlikten yoksundur. Dolayısıyla bu çalışmada sadece belâğî değere sahip ve çoğu belâgatçı tarafından kabul gören kasr yollarından söz edilecektir. Bunlar da “vaz’î kasr yolları” ve “zevkî kasr yolları” şeklinde iki başlık altında toplanabilir. Vaz’î olanlar sözlü olarak telaffüz edilen doğal kasr yollarıdır. Bu edatların kasr anlamını ifade etmeleri vaz’îdir yani edatların lafzî kullanımından açıkça anlaşılacaktır. Diğer bir ifade ile bu edatlarla söylenen sözler, söyleyenin kasr niyetini göstermektedir. Söz konusu edatlar, “İnnemâ/Ennemâ (إنما/إنما)”, “Nefiy+İstisna” ve “Atıf Harfleri”dir. Zevkî kasr ise sözün lafzından değil, bazı karineler vasıtasıyla söylendiği bağlamından anlaşılabilir kasr üslubudur. Dolayısıyla bu üslubun kasr ifade etmesi dilin kurucusunun belirlediği bir kural değil, dilin kullanıcılarının geliştirdiği bir üslûptur. Ancak bu üslûbun kasr ifade ettiğini anlamak için dilde zevki selim sahibi olmak ve muktezâ-yı hâl yani sözün söylendiği ortamın durumunu bilmek gerekir. Zevkî kasr yolları ise şunlardır: “Takdim”, “Müsnedin Marifeliği”, “Zamîru’l-fasl”.

3. Kasr Yolları Arasındaki Belâğî Nüanslar

3.1. Nefiy+İstisna Yoluyla Kasr

Nefiy (النفى) ve istisna (الاستثناء) yoluyla yapılan kasr, kasr yolları arasında en güçlü ve en temel kasr yoludur. Kur’an-ı Kerim’de en sık başvurulan kasr yollarının başında gelmektedir.³⁶ Belâgat açısından nefiy-istisnânın kasra delaleti kısmi ihtilaf bulunmakla beraber ancak “istisnâ-i müferrâg”³⁷ formu ile mümkündür. Zira kasr anlamı ifade eden nefiy+istisna formunda cümlede olumsuzlama ve olumsuzlama bir anda yapılmaktadır. Bu da ancak “istisna-i müferrâg” formunda gerçekleşmektedir. Örneğin “ما خَالِدٌ إِلَّا كَاتِبٌ”: “Halit ancak bir yazardır” ifadesi, “خَالِدٌ لَيْسَ شَاعِرًا”: “Halit yazardır. Halit şair değildir” şeklinde olumlu ve olumsuz iki yargıyı birlikte ifade etmektedir. İstisnanın diğer formlarından “tam istisnâ-i muttasıl (müsbet veya menfî)”³⁸ ve “istisna-i munkatî”³⁹ ise çoğu belagatçılarca kasr anlamı ifade etmez.⁴⁰ Çünkü istisna edatından öncesi tam bir yargıyı ifade ettiğinden istisna edatından sonra gelen kısım, sadece kayıt anlamını taşımaktadır. Örneğin tam istisna-i muttasılda “جَاءَ الطَّلَابُ إِلَّا أَحْمَدَ”: “Ahmet hariç öğrenciler geldi” dendiğinde cümlenin temel yargısı “جَاءَ الطَّلَابُ” ifadesinde geçmektedir. Aynı cümlede geçen “إِلَّا أَحْمَدَ” ifadesi ise sadece bir kayıt anlamını taşımaktadır.

Nefiy-istisna formunda maksûr nefiy edatından hemen sonra, maksûr aleyh ise istisna edatından⁴¹ sonra gelmektedir. Örneğin “مَا حَسَنٌ إِلَّا تَاجِرٌ”: “Hasan ancak bir tüccardır” ifadesinde “حسن”

³⁵ Behâuddîn es-Sübkî, kasr yollarını on altı maddeye kadar çıkarmıştır. Süyûtî ise bunları on dört başlıkta toplamıştır. Konuya dair geniş bilgi için bk. Bahâuddîn es-Subkî, *Arûsü’l-efrâh fî şerhi Telhîsi’l-Miftâh*, 1/404-407; Ebü’l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim (el-Hey’etu’l-Mısıriyye el-âmme li’l-kitâb, 1974), 3/171-173.

³⁶ Dusûkî, *Hâşiyetü’l-d-Dusûkî ulâ Muhtasari’l-maânî*, 2/186; Muhammed Ebü Mûsâ, *Delâlatu’t-terâkib*, 95.

³⁷ İstisnâ-i müfarrag, menfî bir cümlede müstesnâ minh’in hazfedildiği ve müstesnânın zikredildiği istisna formudur.

³⁸ Tam istisnâ-i muttasıl, müstesnânın müstesnâ minh’in cinsinden olduğu ve müstesnâ minh’in cümlede zikredildiği formudur.

³⁹ İstisnâ-i munkatî, müstesnânın müstesnâ minh’in cinsinden olmadığı istisna formudur. Bu istisna türünde istisna edatı “لكن” (fakat) anlamına gelmektedir. Bu konuda Bahâuddîn es-Sübkî ve Dusûkî, çoğu belagatçının aksine munkatî istisnanın kasr ifade edebileceğini iddia etmişlerdir. Bk. Bahâuddîn es-Subkî, *Arûsü’l-efrâh*, 2/230; Dusûkî, *Hâşiyetü’l-d-Dusûkî ulâ Muhtasari’l-maânî*, 2/191.

⁴⁰ Bahâuddîn es-Sübkî ve Ebü’l-Bekâ, tam müsbet istisnânın da kasr ifade edebileceğini iddia etmişlerdir. Bk. Bahâuddîn es-Subkî, *Arûsü’l-efrâh*, 2/191; Ebü’l-Bekâ, *el-Külliyat*, 92.

⁴¹ İstisna edatları, harf, isim veya fiil şeklinde bulunabilirler. Geniş bilgi için bk. Radyyyüddin Necmeddin Muhammed

maksûr, “تاجر” ifadesi maksur aleyhtir. Bu nefiy+istisna formu ile Hasan’ın ticaret mesleğinden başka bir mesleğinin olmadığı veya en iyi mesleğinin ticaret olduğu kesin bir ifade ile dile getirilmiş olmaktadır.

Nefiy+istisna yoluyla yapılan kasrda müstesna minh âmm (genel) ise kasr hakîkidir; hâs (özel) ise kasr izafidir. Müferrağ istisnada müstesna minh her zaman âmm takdir edildiğinden izafi kasrda âmm lafızla hâs mana kastedilebilir.⁴² Yani istisna müferrağ olduğunda hakîkî kasrda müstesna minh âmm takdir edilerek âmm mana anlatılırken; izafi kasrda âmm lafız takdir edilerek hâs mana kastedilmektedir. Nefiy+istisna formuyla yapılan kasrın hangi tür olduğu, muhatabın inanç ve urumuna işaret eden lafız ve hâl karinelerle anlaşılmalıdır. Dolayısıyla nefiy + istisna formu, kasrın hakîkî-izafi, tahkiki-iddiâ ve ifrâd-kalb-ta’yin gibi bütün türlerinde kullanılmaktadır.⁴³

Nefiy+İstisna formunda kasrın en belirgin özelliği cümledeki yargıyı kuvvetli bir şekilde vurgulamak ve tekid etmektir. Bu kasr yolu, bir hükmü reddeden veya şüphe duyan veya mecazi olarak hükmü reddeden veya şüphe duyan bir kişiye karşı kullanılır. Dolayısıyla nefiy+istisna formu, kasra konu olan hükmü bilen bir kişiye karşı kullanılmaz.⁴⁴ Ancak, sözün zahiri anlamından ayrılması ile muhatabın hükmü bildiği halde bilmeyen gibi kabul edilmesi veya reddetmediği veya şüphe duymadığı halde reddetmiş veya şüphe duymuş gibi kabul edilmesi ile bu form kullanılabilir.⁴⁵

Örnek 1:

﴿وَإِذَا تَقَالَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيَّنَّتْ قَالُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا إِنَّكَ بَقْرَاءٌ غَيْرُ هَذَا أَوْ بَدَلَهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تَلْقَائِي نَفْسِي إِنْ أَتَيْتُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ ۖ﴾
﴿إِلَىٰ﴾

“Kendilerine âyetlerimiz açıkça okunup anlatılınca bize geleceklere inanmayanlar, “Bundan başka bir Kur’an getir veya bunu değiştir” dediler. Onlara şöyle de: “Onu kendiliğimden değiştirmeye hak ve yetkim yoktur, ben ancak bana vahyedilene uyuyorum.”⁴⁶

Bu ayette “اتَّبِعْ” maksûr, “مَا يُوحَىٰ إِلَىٰ” maksûr aleyhtir. Ayette kasra muhatap olan müşriklerdir. Müşrikler ise Hz. Peygamberin peygamberliğini inkâr etmekte ve kendilerine okunan ayetlerin Hz. Muhammed tarafından değiştirilebileceğine inanmakta veya iddia etmektedirler. Ayette altı çizili ﴿إِنْ﴾ ifadesiyle müşriklerin bu istekleri kesin bir dille reddedilmekte ve Kur’an’ın hem sözleri hem de anlamı bakımından Peygamber’in hiçbir katılımı ve etkisi olmadığı net bir şekilde dile getirilmektedir. Görüldüğü gibi ayette hükmü inkar eden muhatapların iddiaları güçlü bir ifadeyle reddedilmektedir.

Örnek 2:

ed b. Hasan Radi el-Esterabadi, *Şerhü’r-Radi ale’l-Kafiye* (Bingazî: Câmiatu Kâr Yunus, 1978), 2/122-125; Abbâs Hasan, *en-Nahvü’l-vâfi* (Kâhire: Dârü’l-Ma’arif, 1973), 2/343, 361; Bâbetü Azize Fevvâl, *el-Mu’cemü’l-müfassal fi’n-nahvi’l-Arabî* (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1992), 2/973.

⁴² Kazvîni, *el-İzâh*, 100; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, s. 389.

⁴³ Yukarıda bu kasr türleri örnekleri ile ele alındı.

⁴⁴ Abdulkahir al-Cürçânî, *Delâilu’l-i’câz*, 331; Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘ulûm*, 288.

⁴⁵ Abdulkahir al-Cürçânî, *Delâilu’l-i’câz*, 332; Sekkâkî, *el-Kazvîni*, *el-İzâh*, 100; Bahâuddîn es-Sübki, *‘Arûsü’l-efrâh*, 2/213; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 389; İbn Ya’kûb, *Mevâhibu’l-Fettâh*, 2/192.

⁴⁶ Yunus, 10/15.

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾: “Muhammed bir peygamberden başkası değildir”⁴⁷ Bu ayette “محمد” kelimesi maksûr, “رسول” kelimesi ise maksûr aleyhtir. Burada muhataplar Hz. Muhammed’in peygamberliğini tasdik eden sahabedir. Ancak Hz. Peygamberin vefatı onları derinden üzmüş ve adeta onun beşerî yönünü onlara unutturmuştur. Ayette nefiy+isisna formu ile Hz. Muhammed’in (sav) peygamberlikle sınırlı bir beşer olduğu vurgulanmakta, diğer peygamberler için ölüm takdir edildiği gibi onun için de ölümün takdir edildiği güçlü bir şekilde dile getirilmektedir. Dolayısıyla onun vefatını kabul etmeyen onun risaletini de kabul etmemiş gibi ele alınmaktadır. Sonuç olarak ayette muhataplar hükmü inkâr etmediği halde inkâr eden konumunda değerlendirilmiş ve buna karşı nefiy+istisna formu kullanılmıştır.

3.2. İnnemâ/Ennemâ (إنما/إنما) Edatı ile Kasr

Kasr yollarından biri olan إنما'nın yapısı ve cümleye kattığı anlamla ilgili bazı ihtilaflar bulunmaktadır. Bu konudaki ihtilafların temelinde, إنما edatının kasr anlamı ifade edip etmediği meselesinde yatmaktadır. Cumhur ulemanın görüşü “إنما” edatının kasr anlamı ifade ettiği yönündedir. Ancak üsulcülerden Seyfuddîn el-Âmidî (ö.631/1231) ve nahivcilerden Ebû Hayyân el-Endelûsî (ö. 745/1344) gibi bazı bilginler “إنما”nın isbat ve tekid için vazedildiğini, hasr manasının ise cümlenin bağlamından anlaşılabilceğini savunmuşlardır.⁴⁸ Cumhur görüşü savunanlardan bazıları “إنما”nın vazî olarak kasr anlamını ifade ettiğini savunurken bazıları ise bunun manevi olarak yani cümledeki karinelerle olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁴⁹

إنما edatı cümlenin başında kullanılırken hemzesi kesralı, cümlede müfredin kullanılması gereken yerlerde ise hemzesi fethalı olarak gelir.⁵⁰ Örneğin ﴿إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ﴾: “Allah ancak bir tek ilâhtır.”⁵¹ ayetinde “إنما” cümlenin başında geldiği için hemzesi kesralı olarak gelmiştir. Ancak ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا آمَنَوا لَكُمْ﴾: “Mal ve çocuklarımızın sizin için ancak birer imtihan olduğunu bilin”⁵² ayetinde görüldüğü gibi “إنما” edatı kendisinden sonraki cümleyle beraber müfred hükmünde olup “اعلموا”nın mefulü konumundadır ve bu durumda “إنما” fethalı olarak okunması gerekmektedir.⁵³

⁴⁷ Âl-i İmrân, 3/144

⁴⁸ Geniş bilgi için bkz. Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ebî 'Alî Seyyiduddîn es-Sa'lebî el-Âmidî, *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*, thk. 'Abdurrezzâk 'Affî (Beirut; Dimaşk: el-Mektebu'l-İslâmî, ts.), 3/97,98; Ebü'r-Rebî' Necmüddîn Süleymân b. Abdilkerîm b. Saîd et-Tûfî, *Şerhu Muhtasari'r-ravza*, ed. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beirut: Müessesetü'r-risâle, 1987), 2/740-750; Ebu'l-Hasen 'Alî b. 'Abdulkâfî b. 'Alî b. Temmâm b. Hâmid Taqıyyuddîn es-Subkî, *el-İbhâc fi Şerhi'l-Minhâc* (Beirut: Dâru'l-utubî'l-İmiyye, 1416/1995), 1/356-358; Muhammed b. Yûsuf b. 'Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelûsî Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-uhûf fi't-efsîr*, thk. Şidkî Muhammed Cemîl (Beirut: y.y., 1420), 1/100; Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh b. Bahâdîr eş-Şâfî ez-Zerkeşî, *el-Bahru'l-uhûf fi sülü'l-ıkh* (b.y.: Dâru'l-utubî, 1414/1994), 3/237,238; Dâvud b.Süleymân el-Huveymil, *el-Mesâilu'n-nahviyye fi kitâbi et-Tavdîh li şerhi'l-Câmi's-sahîh* (Büreyde, 2016), 1/182-185.

⁴⁹ Ebû Muhammed Bedr ed-Dîn Hasan b. Kâsim b. 'Abdullâh b. 'Alî el-Murâdî el-Mısrî el-Mâlikî İbn Kâsim el-Murâdî, *el-Cenâ'd-dâni fi urûfi'l-e-ânî*, thk. Fahreddîn Kabâve - Muhammed Nedîm Fâdil (Beirut: y.y., 1413/1992), 395-398; Huveymil, *el-Mesâilu'n-nahviyye fi kitâbi et-Tavdîh li şerhi'l-âmi's-sahîh*, 1/182.

⁵⁰ Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b Ömer b Muhammed Zemahşerî, *el-Keşşâf un hakâiki gavâmizi't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vîl* (Beirut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1986), 3/139; Muhammed Tâhir b. Muhammed İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tunûsiyye li'n-neşr, 1984), 17/171.

⁵¹ En-Nisa, 4/171.

⁵² El-Enfal, 8/28.

⁵³ Bahâuddîn es-Sübkî, *'Arûsü'l-efrâh*, 1/406; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 389; İbn Ya'kûb, *Mevâhibu'l-Fettâh*, 2/192.

إنما edatıyla yapılan kasrda “maksûr” إنما edatından sonra gelen kelime veya kelime grubu olarak gelir. Maksûr aleyh ise cümlelerin sonunda bulunan ve cümleyi kayıtlayan ögedir. Dolayısıyla isim cümlesinde mübteda ve haberden hangisi “إنما” edatından sonra gelmişse o maksûr, diğeri maksûr aleyh olur. Fiil cümlesinde de fiil, fail, meful veya diğeri kayıtlardan⁵⁴ hangisi “إنما” edatından sonra gelmişse o maksûr, cümlelerin sonundaki öge ise maksûr aleyh olur.⁵⁵ Örneğin “إِنَّمَا عَاكَفُ شَاعِرٌ”: “Akif ancak bir şairdir” ifadesinde maksûr mübteda olan “عَاكَفُ”, maksûr aleyh ise haber olan “شاعر” kelimesidir. “إنما” ile yapılan kasr, nefiy-istisna formuna sokulduğunda “مَا عَاكَفُ إِلَّا شَاعِرٌ” şeklinde ifade edilmekte ve maksûr aleyh istisna edatı olan “إِلَّا” dan sonra gelmektedir. Fiil cümlesinde ise “إِنَّمَا رَأَيْتُ عَلِيًّا”: “Ben Ali’yi ancak gördüm” ifadesinde görüldüğü gibi maksûr fiil, maksûr aleyh mefuldür. Bu ifade “إِنَّمَا عَلِيًّا رَأَيْتُ”: Ben ancak Ali’yi gördüm” şeklinde değiştirildiğinde burada maksûr meful, maksûr aleyh ise fiil olmaktadır.

إنما edatıyla yapılan kasr ile nefiy+istisna yoluyla yapılan kasr arasında anlam açısından bir fark yoktur. Ancak إنما edatıyla yapılan kasr formu ile nefiy+istisna formu tamamen aynı şeyler de değildir. Zira her zaman birbiri yerine kullanılmazlar. Örneğin ﴿وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ﴾: “Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur”⁵⁶ ayetinde görüldüğü gibi nefiy+istisna yoluyla yapılan bu kasrın “إِنَّمَا مِنْ إِلَهٍ اللَّهُ” şeklinde ifade edilmesi hem yapı bakımından hem de anlamdaki vurgu bakımından mümkün değildir. Zira zaid “مِنْ” harfinin burada kullanılması ancak nefiyden sonra gelmesi ile mümkün olmuştur. Bu harfin zikredilmeden “إِنَّمَا إِلَهُ اللَّهِ” şeklinde ifade edildiği takdirde ise “İlah ancak Allah’tır” gibi tevhit manasından uzak bir manaya gelmektedir.

إنما edatıyla yapılan kasr formu, nefiy+istisna formunun aksine muhatabın bildiği, aşına olduğu ve doğruluğunu inkar etmediği ya da mecazen bu şekilde kabul edildiği yerlerde kullanılır. Muhatabın aşına olmadığı konularda ise daha önce vurgulandığı gibi nefiy+istisna yolu tercih edilmektedir.⁵⁷ Bu form, tartışmanın olmadığı bariz ve açık olduğu ancak dikkatten kaçtığı veya ihmal edildiği konularda kullanılmaktadır. Böylece muhataba önemli bir hakikat hatırlatılmakta ve nazik bir ifadeyle uyarılmaktadır. Bu nedenle bu kasr formunda muhatabın mecazen hükmü bilmeyen veya inkâr eden konumunda değerlendirilmesi sıkça göze çarpmaktadır. Aynı zamanda bu kasr yoluyla muhataba bir sitem ve serzenişte söz konusudur. Örneğin “إِنَّمَا هُوَ أَخُوكَ”: “O ancak senin kardeşindir” sözünde muhatap bahsedilen kişinin kardeşinin olduğunu inkar etmemektedir. Ancak bu kasr üslubuyla muhataba kardeşlik hukuku hatırlatılmakta, onun bu görevi layıkıyla yapmadığı dolaylı bir biçimde kendisine aktarılmaktadır. Yine ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا آمُوا الْكُفْمَ وَأَوْلَدُكُمْ فِتْنَةٌ﴾: “Mal ve çocuklarımızın sizin için ancak birer imtihan olduğunu bilin” ayetinde görüldüğü gibi kasra muhatap olan Müslüman kitledir ve onlar malın ve çocukların kendileri için birer imtihan araçları olduğunu bilmektedir. Ancak bu kasr formu ile onlara bu hakikat tartışmaya açmadan tekrar hatırlatılmakta, onların bu iki imtihan vesilesine karşı uyanık olmaları istenmektedir. Bu formun bir diğeri özelliği muhataba tarzde bulunmak, üstü kapalı bir şekilde mesaj vermektir. Örneğin ﴿أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾: “Sana rabbinden

⁵⁴ Bu kayıtlar hâl, temyiz, car-mecrur, zarf gibi ögelerdir.

⁵⁵ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ülûm*, 412; Kazvîni, *el-Îzâh*, 106; Bahâüddîn es-Sübki, *Arûsü'l-efrâh*. 2/233; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 405.

⁵⁶ Âl-i İmrân, 3/62.

⁵⁷ Abdulkahir al-Cürçânî, *Delâilu'l-i'câz*, 331; Sekkâkî, *Miftâhu'l-ülûm*, 407.

indirilenin hak olduğunu görüp bilen kimse görmeyen gibi olur mu? Bunu ancak akıl sahipleri anlar.”⁵⁸ ayetinde müminler ile kafirler karşılaştırılmış, hakkı ve hakikatı kabul eden müminler, gözleri gören birisine benzetilirken hak ve hakikate karşı kör ve sağır kesilen kafirler ise gözleri görmeyen kimseye benzetilmiştir. Ayetin son bölümünde ise ﴿إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾: “Bunu ancak akıl sahipleri anlar” ifadesi ile adeta bunun bir sonucu verilmekte, kafirlerin artık hakikatı idrak edemeyecekleri ve onlarla bu konuda tartışmanın gereksiz olduğu imalı bir ifade ile dile getirilmektedir.

إِنَّمَا edatıyla yapılan kasrın pekiştirilmesi için bazen öncesinde veya sonrasında nefiy kullanılmaktadır.⁵⁹ Örneğin ﴿لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ﴾: “O halde (Resûlüm), öğüt ver. Çünkü sen ancak öğüt vericisin. Onların üzerinde bir zorba değilsin.”⁶⁰ Ayetinde nefiy “إِنَّمَا” dan sonra kullanılmış ve onun vurgusunu artırmıştır. “مَا رَأَيْتُ عُثْمَانَ إِذَا رَأَيْتُ أَحْمَدَ”: “Osman’ı görmedim. Sadece Ahmed’i gördüm.” şeklinde bir ifade kullanıldığında nefiy إِنَّمَا edatından sonra kullanılır. Kasr yollarından biri olan atıf harflerinden ل ile kullanımı ise maksûr olan şeyin ortaklık kabul etmesine bağlıdır.⁶¹ Eğer maksûr olan öge aken ortaklık kabul etmiyorsa ل edatı إِنَّمَا edatıyla kullanılamaz. Örneğin إِنَّمَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ الْمُؤْمِنُونَ لَا الْكُفَّارُ: “Cennete ancak müminler girer, kafirler değil şeklinde bir ifade doğru değildir. Zira Cennete girme konusunda kafirler ortak değildir. Fakat إِنَّمَا زَارَ مُحَمَّدٌ لَا أَحْمَدُ”: “Beni ancak Muhammed ziyaret etti, Ahmet değil” örneğinde ل harfi ile atfın yapılması yerindedir. Çünkü ziyaret etmek her iki kişi için mümkün bir eylemdir.

3.3. Atıf Harfleri ile yapılan Kasr

Atıf harflerinden olan “لا, بَلْ ve لَكِنْ” kasr edatları arasında sayılmıştır. Bunlardan ل ve بَلْ çoğu belagatçılarca kasrı edatı olarak kabul edilmiş ve birçok belagat kaynağında örnekleri ile belirtilmiştir.⁶² Ancak klasik belagat eserlerinde لَكِنْ harfi için örnek verilmemiştir. Teftâzânî, bundan لَكِنْ edatının kasr edatı olarak kullanılamayacağı anlamının çıkarılamayacağını savunmuş ve لَكِنْ edatının da bir kasr yolu olduğunu ifade etmiştir.⁶³

Atıf harfleri ile yapılan kasrın, Kur’an-ı Kerimde örneği bulunmamaktadır. Ancak بَلْ edatı için örnek gösterilen ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أَحْيَاءٌ﴾: “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler”⁶⁴ ayetinde geçen أَحْيَاءٌ kelimesi, bazı kıraatlerde mansûb okunmuşsa da bunun mahzûf bir fiilin mefulü olduğu, bu nedenle bunun kasra örnek olamayacağı ifade edilmiştir. Aynı şekilde لَكِنْ edatı için örnek olarak gösterilen ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ﴾: sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur.”⁶⁵

⁵⁸ Er-Ra’d, 13/19.

⁵⁹ Abdulkahir al-Cürçânî, *Delâilu’l-i’câz*, 353; Sekkâkî, *Miftâhu’l-’ulûm*, 407.

⁶⁰ El-Gaşiye, 88/21-22.

⁶¹ Sekkâkî, *Miftâhu’l-’ulûm*, 405; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, s. 396.

⁶² Bahâüddîn es-Sübki, söz konusu atıf harfleri ile kasrın gerçekleşmediğini iddia etmiştir. Ona göre atıf harfleri sadece bir kayıt görevini görmektedir. Kasrın lafzen ispat, manen menfi olacak şekilde gerçekleşebildiğini ileri sürmüştür. Bk. Sübki, *Arûsü’l-efrâh*, 1/397.

⁶³ Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 388.

⁶⁴ Âl-i İmrân, 3/169.

⁶⁵ El-Ahzab, 33/40.

ayetinde لكن edatından önce و harfi geldiğinden لكن harfi kasr edatı olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle bu ayetin لكن ile yapılan kasra örnek gösterilemeyeceği belirtilmiştir.

Söz konusu harflerin kasrı ifade etmesi, kasrın temelinde var olan nefiy ve istisnanın bu harflerle birlikte lafzen bulunmasından kaynaklanmaktadır. Diğer kasr yollarında söz lafzen ispatı, manen nefiy ifade ederken atıf yoluyla yapılan kasrda ikisi de açıkça zikredilir. Bu yönüyle atıf harfleriyle yapılan kasr daha güçlü olduğu ifade edilmiştir. Zira cümlede ispat edilen ile nefyedilen bir arada verilmekte, hükmün çıkarımı muhataba havale edilmemektedir. Özellikle sözün itnâb edilmesi gereken yerde atıf harfleri ile kasr daha uygun olmaktadır. Diğer kasr yolları ise icâzın gerektiği yerde sıkça kullanılmaktadır.

Kasrda kullanılan atıf harfleri, önceki sözün (ma'tûfun aleyhteki) hükmünü değiştirmeden alır ve bunun tersini sonraki söze (ma'tûfa) aktarır.⁶⁶ Böylece cümlede hem isbat hem de nefiy bir arada bulunur ve kasr gerçekleşir. Örneğin عَاكِفٌ شَاعِرٌ: “Akif şairdir” cümlesi, sadece isbatı içerir ve Akif'in şair olduğunu ifade eder. Fakat onun başka sıfatlara sahip olmadığını nefiyetmez. Bu yüzden bu ifadede kasr yoktur. Buna karşın عَاكِفٌ شَاعِرٌ لَّا كَاتِبٌ: “Akif şairdir, yazar değil” veya عَاكِفٌ لَّيْسَ كَاتِبًا بَلْ شَاعِرٌ: “Akif yazar değil, bilakis şairdir” ya da عَاكِفٌ لَّيْسَ كَاتِبًا لَكِنْ شَاعِرٌ: “Akif yazar değil, fakat şairdir” örneklerinde görüldüğü gibi cümlede hem isbat hem de nefiy lafzen bir arada verilmekte ve bu da kasrın gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Atıf harfleri ile yapılan kasr genelde izafi kasrda kullanılsa da hakîkî kasrda kullanılması için bir engel yoktur. Çünkü daha önce de belirtildiği üzere kasredilen yargı geneli ifade ettiğinde hakîkî kasr, özeli ifade ettiğinde izafi olur.⁶⁷ Örneğin “أَحْمَدُ عَالِمُ الْبَلَدِ لَا غَيْرُهُ”: “Ahmet, şehirdeki tek alimdir. Ondan başkası değil” sözünde Ahmet'in şehirdeki tek alim olduğu söylenmiş ve onun dışında bütün alimler nefyedilmiştir. Böylece nefiy geneli bildirdiğinden hakiki kasr oluşmuştur.

a. Lâ (لا) Edatı ile Kasr

Belagatçıların çoğu, atıf harflerinden olan لا'nın kasr edatı olarak kullanılmasını kabul etmişlerdir.⁶⁸ Kasr edatı olarak kullanılması için “öncesinde olumlu cümlenin geçmiş olması, başka bir atıf harfiyle beraber kullanılmaması, atfedilenlerin müfred ve birbirinin karşıtı olması” şeklinde şart koşulmuştur.⁶⁹ Örneğin زَارَنِي مُحَمَّدًا لَا حَسَنَ: “Beni Hasan değil, Muhammed ziyaret etti.” İfadesi olumlu bir cümledir ve içinde geçen محمد ile حسن kelimeleri birer müfred kelime olup birbirinin karşıtı olarak zikredilmiştir. Buna göre زَارَنِي رَجُلًا لَا مُحَمَّدًا: “Beni bir adam ziyaret etti, Muhammed değil” şeklinde bir ifadede kasr söz konusu değildir. Çünkü رجل (adam) kelimesi, محمد kelimesini kapsamaktadır. Aynı şekilde مَا زَارَنِي مُحَمَّدًا وَلَا حَسَنًا: “Beni ne Muhammed ne de Hasan ziyaret etti” şeklinde bir ifade de kasra örnek teşkil etmez. Zira لا'dan önce başka bir atıf harfi olan و zikredilmiştir. Ayrıca öncesinde olumsuz bir cümle de kullanılmıştır.

⁶⁶ Dusûkî, *Hâşiyetü'd-Dusûkî ulâ Muhtasari'l-ma'ânî*, 2/186.

⁶⁷ Muhammed b. Alî b. Muhammed Cürçânî, *el-İşârât ve't-tenbîhât*, thk. Abdulkadir Hüseyin (Kahire: Mektebetü'l-âdâb, 1997), 82; Kazvînî, *el-İdâh*, 99; Dusûkî, *Hâşiyetü'd-Dusûkî ulâ Muhtasari'l-ma'ânî*, 2/186.

⁶⁸ Cürçânî, *Delâilü'l-i-câz*, 345; Sekkâkî, *Miftâhü'l-ulûm*, 293; Kazvînî, *el-İdâh*, 107.

⁶⁹ Sekkâkî, *Miftâhü'l-ulûm*, 293-294; Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf İbn Hişam, *Mugni'l-lebib an kütübi'l-e'ârib*, thk. Mâzin Mübarek, Muhammed Alî Hamdüllâh (Dimaşk: Dâru'l-fikr, 1985), 318.

ﻻ edatıyla yapılan kasrda, maksûr ve maksûr aleyh ﻻ edatından önce zikredilmektedir. ﻻ edatından sonraki kelime ise kasr açısından bir öge teşkil etmemekte sadece kayıt görevini görmektedir.⁷⁰

ﻻ edatı genelde izafi kasrda kullanılsa da akabinde gelen matuf genel bir anlamı taşıdığından hakiki kasr için de kullanılır. نَجَحَ حُسَيْنٌ فِي الْإِمْتِحَانِ لَا غَيْرُ: “Sadece Hasan sınavı kazandı, başka hiç kimse değil” örneğinde görüldüğü gibi غير kelimesi genel bir anlam ifade ettiğinden burada geçen kasr hakikidir.

Klasik belagatçıların eserlerinde ﻻ edatı için sadece kasru’l-kalb ve kasru’l-ifrad örneklerini vermiş olmaları onun kasru’-ta’yinde kullanılmadığı anlamı çıkarılmaz.⁷¹ Dolayısıyla ﻻ edatı, izafi, hakikî, kasru’l-kalb, kasru’l-ifrâd ve kasru’-ta’yîn olarak kasrın tüm türleri için uygun bir edattır. Örneğin حَسَنٌ شَاعِرٌ لَا كَاتِبٌ: “Hasan yazar değil, sadece şairdir” sözü muhatapın şüphe durumuna göre farklı bir kasır türünü oluşturmaktadır. Eğer muhatap Hasan’ın şairliğinin yanı sıra başka bir özelliğinin olduğunu düşünüyorsa kendisine yöneltilen bu söz, kasru’l-ifrâd olur. Eğer Hasan’ın şair değil yazar olduğunu zannediyorsa bu ifade kasru’l-kalb örneği olur. Onun şair mi yoksa yazar mı konusunda tereddüt ediyorsa bu söz, kasru’-t-tayin olmaktadır.

ﻻ edatıyla yapılan kasrın belâgî değeri, maksûr ve maksûr aleyh arasındaki tahsisi güçlendirmek, muhatapın zihnindeki yanlışı, tereddüdü veya algıyı zikredilen olumsuzluk edatıyla net bir ifadeyle ortadan kaldırmaktır.⁷² Örneğin, “الأَرْضُ مَتَحَرِّكَةٌ لَا ثَابِتَةٌ”: “Yeryüzü sabit değil, hareketlidir.” dediğimizde, hareketli sıfatını yeryüzüne hasretmiş ve ondan sabit sıfatını reddetmiş oluruz ve bunu “ﻻ” edatının içermiş olduğu dışlama fonksiyonuyla gerçekleştiririz. Bu ifadenin, yeryüzünün bazı insanların sandığı gibi sabit olmadığı, aksine sürekli hareket halinde olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Fakat “الأَرْضُ مَتَحَرِّكَةٌ”: “Yeryüzü hareketlidir” şeklinde bir ifade kasır olmaz, sadece normal bir haber olur. Zira bu ifadeden dünyanın hareketli olduğu anlaşılacakla beraber bunun aksini düşünenlerin olup olmadığı anlaşılmamaktadır.

b. Bel (بـ) Edatı ile Kasr

بـ edatının kasra delaleti, belli şartlara bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu şartlar, kaynaklarında “matuf ve matuf aleyhin müfred olması ve öncesinde nefiy veya şibh-i nefiyin geçmesi” şeklinde belirtilmiştir.⁷³ Eğer بـ edatı cümleler arasında zikredilmişse bu durumda bir ibtida harfi olarak kullanılmakta ve öncekini iptal etme veya vazgeçme anlamına gelen “idrâb” manasını taşımaktadır. Örneğin ﴿أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَاءَهُم بِالْحَقِّ﴾: “Yoksa onda bir delilik olduğunu mu söylüyorlar? Hayır; o, kendilerine hakkı getirmiştir.”⁷⁴ ayetinde geçen بـ atif harfi olmadığından kasr anlamını taşımamaktadır. Çünkü

⁷⁰ Sekkâkî, *Miftâhü'l-ülûm*, 288; Bahâüddîn es-Subkî, *Arûsü'l-efrâh fi şerhi Telhîsi'l-Miftâh*, 1/397; Teftazânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 119; Mejdânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/533.

⁷¹ Cürçânî, *Delâilü'l-i-câz fi ilmi'l-meânî*, 335-336; Sekkâkî, *Miftâhü'l-ülûm*, 293; Kazvînî, *el-İdâh*, 107.

Ebû Bekr Abdülkahir b. Abdurrahman Cürçânî, *Delâilü'l-i-câz fi ilmi'l-meânî*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir Ebû Fihri (Kahire: Matbaatü'l-medenî, 1992), 335; Ebû Mûsâ, *Delâlatu't-terâkîb: Dirâse belâgıyye*, 95; Tâhir, *Zâhiratü'l-Hasr ve'l-Kasr Mefhûmen ve Belâgaten fi İtâri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 99.⁷²

⁷³ İbn Kâsim el-Murâdî, *el-Cenâ'd-dâni fi hurûfi'l-meânî*, 236; İbn Hişam, *Mugni'l-lebbî an kütübi'l-e-ârib*, 2/184; Bahâüddîn es-Subkî, *Arûsü'l-efrâh fi şerhi Telhîsi'l-Miftâh*, 1/397-399.

⁷⁴ El-Mü'minûn, 23/70.

öncesinde olumsuz bir ifade geçmediği gibi müfredler arasında da kullanılmamıştır. Aynı şekilde “ جاء ” öncesinde de kasr yoktur. Çünkü müfredleri birbirine atfetmişse de öncesinde nefiy veya şibh-i nefiy geçmemektedir.

بل edatıyla yapılan kasrda, maksûr بل edatından önce, maksûr aleyh ise ondan sonra zikredilmektedir.⁷⁵ Örneğin مَا نَجَحَ عَلِيٌّ بِلْ أَحْمَدُ “Ali değil, bilakis Ahmet başarılı oldu” sözünde نَجَح fiili maksûr, بل'den sonra gelen Ahmet ise maksur aleyhtir.

بل edatı da لا edatı gibi çoğu zaman izafî kasrda kullanılsa da hakîkî kasrda kullanılmasına bir engel yoktur. Zira daha önce belirtildiği gibi kasrın hakîkî ve izafî oluşu, kasr edatından önce geçen ifadenin genel ve özel olmasıyla ilişkilidir. Genel bir ifade geçtiğinde hakîkî kasr oluşurken özel bir ifade geçtiği durumda ise izafî kasrı söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla بل edatı da kasrın bütün türlerinde kullanılabilir.⁷⁶

بل edatıyla yapılan kasrın belagi değeri, بل'in içermiş olduğu ıdrab manasında yatmaktadır. Mütekillim bu edatla muhatabın zihninde oluşan yargıyı iptal etmekte ve onun bakışını doğru hükme yönlendirmektedir. Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi muhatap Ali'nin başarılı olduğunu zannetmekte veya ikisinin bu eylemde ortak olduğunu düşünmektedir. Mütekillim tarafından بل edatıyla bu yanlış algı düzeltilmekte ve bu kasr yoluyla muhatabın dikkati doğru yargıya çekilmektedir.⁷⁷

c. Lâkin (لَكِنْ) Edatı ile Kasr

Kasr edatı olarak kullanılan “لَكِنْ”, fiile benzeyen harflerden (الحروف المشبهة بالفعل) lâkinne'den (لَكِنْ) tahfif edilmiş لَكِنْ ile karıştırılmamalıdır. Zira kasr edatı olan لَكِنْ'den tahfif edilmiş لَكِنْ atıf harfi değil, ibtida harfidir.

لَكِنْ edatının kasr ifade etmesi, لَكِنْ edatına benzerliğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle kasr edatı sayılması için benzer şartlara sahip olması gerekmektedir. Nitekim لَكِنْ edatının kasrı ifade etmesi için “öncesinde nefiy veya şibh-i nefiyin geçmiş olması, müfredler arasında atıf harfi olarak kullanılması ve ondan önce atıf harflerinden vâv (و) harfinin geçmemiş olması” şeklinde şart koşulmuştur.⁷⁸ مَا زَارَنِي “Beni Ali değil, fakat Ahmet ziyaret etti” örneğinde görüldüğü gibi لَكِنْ'den önce olumsuz anlamı bildiren مَا زَارَنِي ifadesi geçmiş ve müfred olan عَلِيٌّ ile أَحْمَدُ arasında atıf harfi olarak kullanılmıştır. Yine öncesinde atıf harflerinden olan و harfi kullanılmamıştır. Dolayısıyla burada لَكِنْ bir kasr edatı olarak kullanılmıştır. Ancak زَارَنِي عَلِيٌّ لَكِنْ أَحْمَدُ “Ali beni ziyaret etti, doğrusu Ali ziyaret etti” şeklinde bir ifade kasr olmadığı gibi لَكِنْ أَحْمَدُ “Beni Ali ziyaret etmedi. Bilakis Ahmet ziyaret etti” ifadesi de terim olarak kasr sayılmaz. Zira ilk örnekte لَكِنْ'den önce nefiy ve şibh-i nefiy geçmemektedir. İkinci örnekte ise öncesinde و harfi zikredildiğinden لَكِنْ, atıf harfi olarak kullanılmamıştır. Çünkü iki atıf harfi

⁷⁵ Teftânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 126; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/533.

⁷⁶ Fazl Abbas, *İlmü'l-meânî*, 382-383; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye* 1/535-536.

⁷⁷ Abdulfettâh Besyûnî, *İlmü'l-meânî: Dirâse belâgiyye ve nakdiyye li mesâilil-meânî* (Kahire: Mektebtu Vehbe, 1407), 306.

⁷⁸ İbn Hişâm, *Mugni'l-lebîb an kütübi'l-e-ârib.*, 3/548-550; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısırî İbn Hişâm, *Şerhu Şüzûrû'z-zeheb*, thk. Abdülgüni ed-Dakar (Suriye: eş-Şeriketü'l-müttehede li't-tevzî, ts.), 308.

üst üste kullanılmamaktadır. Buna benzer durumlarda لکن istidrak anlamını ifade ederken و harfi ise iki cümleyi birbirine atfeden bir edat olarak kullanılmaktadır. Zira و harfi birbirine zıt iki müfredin atfedilmesinde kullanılmazken birbirine zıt cümleler arasında kullanılabilir.

لکن edatıyla yapılan kasrda maksûr, لکن'den önce gelirken maksûr aleyh ondan sonra zikredilmektedir. Örneğin مَا جَاءَ عَلِيَّ بَلِّ عُثْمَانُ: Ali değil, bilakis Osman geldi" ifadesinde maksûr جاء fiilidir, maksûr aleyh ise عثمان kelimesidir.

لکن edatı da بل edatı gibi -bazı ihtilaflar bulunmakla beraber- kasrın tüm türlerinde kullanılabilir.

لکن edatı ile yapılan kasr ile بل edatıyla yapılan kasr arasında benzer belâgî vurgular bulunmaktadır. Zira mütekellim muhatabın zihnindeki yanlış algıyı بل ve لکن öncesinde geçen olumsuz ifadeyle kaldırmakta, her iki edattan sonraki ifadeyle de dikkatini başka bir tarafa çekerek zihnine doğru yargıya naksetmektedir. Böylece kasrın temel şartı olan nefiy ve ispatı lafzi olarak bir arada gerçekleştirmiş olmaktadır.⁷⁹

3.4. Takdim ile Yapılan Kasr

Arapça sözdiziminde, cümledeki kelimeler belli bir düzen içinde sıralanmaktadır. Fiil cümlesinde normal sözdizimi fiil→fail→müteallekât (mefûl ve diğer mamüller) şeklindedir. İsim cümlesinde ise sıralama mübteda→haber olarak gerçekleşmektedir. Bu düzen, edebî bir amaç olmadıkça bozulmamalıdır. Bu düzenin bozulması anlamına gelen "takdîm", sözdiziminde daha sonra gelmesi gereken bir ögenin daha önce getirilmesi ile söz konusu olmaktadır.⁸⁰

Takdim bazen öne geçirilen ögenin önemini vurgulamak, cümledeki yargıyı güçlendirmek gibi bazı amaçlar için yapılsa da çoğu zaman kasr amacıyla gerçekleşir. Ancak takdim ile kasr, bir edatla gerçekleşmediğinden sözün anlamından ve karinelere yararlanarak, zevkiselim yoluyla anlaşılabilir.⁸¹

Takdim, sözün akıcılığını bozmadan mânayı zenginleştiren ve dinleyiciyi şaşırtan bir sanattır. Bu nedenle takdîm ile yapılan kasrın en önemli özelliği, muhatabın dikkatini toplamak, öne geçirilen ögenin önemine vurgu yapmak ve onu ön plana çıkarmaktır.⁸²

Takdim yoluyla yapılan kasr üslubunda maksûr aleyh, öne geçen ögedir. Maksûr ise geride kalan ögedir.⁸³

Takdim yoluyla yapılan kasr da diğer kasr yolları gibi hâkî-izâfî, kalb-ifrâd-tayîn gibi kasrın tüm türlerinde kullanılabilir.⁸⁴

⁷⁹ Besyûnî, *İlmü'l-ma'ânî: Dirâse belâgîyye ve nakdiyye li mesâilü'l-meânî*, 1/328.

⁸⁰ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 404; Kazvîni, *el-İzâh*, 102; Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 393; Dusûkî, *Hâşiyetü'd-Dusûkî alâ muhtasari'l-ma'ânî*, 2/204.

⁸¹ Abdülkâhîr el-Cürçânî, *Delâilü'l-i'câz*, 143; Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 328; Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 266; İsferyânî, *el-Atvel*, 1/546.

⁸² Muhammed el-Cürçânî, *el-İşârât ve't-tenbîhât*, 172; Kazvîni, *el-İdâh*, 59-60; Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 393.

⁸³ Abdülkâhîr el-Cürçânî, *Delâilü'l-i'câz*, 128; Kazvîni, *el-İzâh*, 87, 102; Fazl Abbas, *İlmü'l-me'ânî*, 382.

⁸⁴ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 403-404; Kazvîni, *el-İzâh*, 102; Muhammed el-Cürçânî, 81; Dusûkî, *Hâşiyetü'd-Dusûkî*, 2/202.

Takdimin kasr yollarından birisi sayılması için bazı şartlar koşulmuştur. Bunlar, “takdim edilen ögenin dil kuralları gereği zorunlu olarak öne geçmemiş olması,⁸⁵ olumsuz cümlede müsned ileyhten önce nefiy edatının zikredilmesi, olumlu veya olumsuz cümlede müsnedin fiilî olması” şeklinde ifade edilmiştir.⁸⁶

Müsned ileyhin takdimi durumunda kasrı ifade etmesi, belagatçılar arasında ihtilafı bir konudur. Bu konudaki tartışmalar Abdülkâhir el-Cürcânî ile Sekkâki arasındaki ihtilafa dayanmaktadır. Cürcânî’ye göre müsned ileyhin takdiminin kasr ifade etmesi için -müsned ileyhin zamir-zâhir veya marife-nekra olmasına bakılmaksızın- fiili⁸⁷ olan müsnedine takdim edilmesi ve öncesinde nefiy edatının geçmesi gerekmektedir. Ona göre مَا أَنَا فَعَلْتُ هَذَا: “Bunu ben yapmadım”, مَا مُحَمَّدٌ فَعَلَ هَذَا: “Bunu Muhammet yapmadı”, مَا رَجُلٌ فَعَلَ هَذَا: “Bunu hiçbir adam yapmadı” örneklerinde müsnedin takdimi sadece kasrı ifade etmektedir. Eğer müsned ileyhin haberi fiili değilse, ya da müsned ileyhten önce nefiy edatı geçmemişse takdim bazen kasr, bazen de hükmün tekidini bildirir.⁸⁸ Sekkâki’ye göre ise müsned ileyih nekre olduğu takdirde öncesinde nefiy olup olmadığına bakılmaksızın müsned ileyhin takdimi kasrı ifade eder.⁸⁹ Örneğin رَجُلٌ ذَهَبَ: “Sadece bir adam gitti”, مَا رَجُلٌ ذَهَبَ: “Sadece bir adam gitmedi” şeklinde sadece kasrı anlamını taşır. Eğer takdim edilen müsned ileyih zahir ve marife bir isim ise sadece hükmün tekidini bildirir. مُحَمَّدٌ ذَهَبَ: “Muhammet kesinlikle gitti” ifadesi sadece cümledeki yargıyı güçlendirmektedir. Fakat müsned ileyih zamir ise ve öncesinde nefiy edatı bulunuyorsa müsned ileyhin takdimi kasr ya da hükmün tekidini bildirebilir.⁹⁰ Örneğin مَا أَنَا ذَهَبْتُ: “Sadece ben gitmedim” veya “Ben kesinlikle gitmedim” şeklinde anlaşılabilir.

Abdülkâhir el-Cürcânî ile Sekkâki arasındaki ihtilaf aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

MÜSNED İLEYHİN TAKDİMİ			
Örnek	Anlamı	Abdülkâhir el-Cürcânî	Sekkâki
مَا أَنَا قَرَأْتُ	Sadece ben okumadım / Ben kesinlikle okumadım	Kasr	Kasr veya hükmün tekidi
مَا مُحَمَّدٌ قَرَأَ	Sadece Muhammed okumadı / Muhammed kesinlikle okumadı	Kasr	Hükmün tekidi
مَا رَجُلٌ قَرَأَ	Sadece bir adam okumadı / Bir adam kesinlikle okumadı	Kasr	Kasr
رَجُلٌ قَرَأَ	Sadece bir adam okudu / Bir adam kesinlikle okudu	Kasr veya hükmün tekidi	Kasr
مَا أَنَا قَارِئٌ	Sadece ben okumam / Ben kesinlikle okumam	Kasr veya hükmün tekidi	Kasr veya hükmün tekidi

⁸⁵Mübtedanın haberinin veya fiilin müteallakının istifham ismi olması, müsned ileyhin nekra ve haberin şibhi cümle olması, müsned ileyhte habere dönecek bir zamirin bulunması gibi durumlarda takdim kasr ifade etmez.

⁸⁶Siyâlkûtî, *Hâşiyetü's-siyâlkûtî ulâ kitâbi'l-mutavvel*, 224.

⁸⁷Haberin fiili olması (الخبر الفعلي) kavramı, belagatçılar tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır.

⁸⁸Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâilü'l-i'câz*, 148; Kazvîni, *el-İdâh*, 56; Magribî, *Mevâhibü'l-Fettah*, 1/248.

⁸⁹Sekkâki, *Miftâhu'l-'ulûm*, 208; Kazvîni, *el-İdâh*, 57.

⁹⁰Sekkâki, *Miftâhu'l-'ulûm*, 208-209; Kazvîni, *el-İdâh*, 57; Magribî, *Mevâhibü'l-Fettah*, 1/248.

أَنَا قَرَأْتُ	Sadece ben okudum / Ben kesinlikle okudum	Kasr veya hükmün tekidi	Kasr veya hükmün tekidi
أَنَا مَا قَرَأْتُ	Sadece ben okumadım / Ben kesinlikle okumadım	Kasr veya hükmün tekidi	Kasr veya hükmün tekidi

Müsnedin takdim edilmesi de çoğu zaman kasrı ifade eder. Ancak başka belagî amaçlar için de gerçekleşebilir. Bunun tespiti karinelerle mümkündür. Müsnedin kasrı ifade etmesi “mübtedanın nekra olmaması ve haberin takdiminin zorunlu olmaması” şeklinde iki şarta bağlanmıştır.⁹¹ Zira الْمَدْرَسَةُ طَالِبٌ فِي: “Okulda bir öğrenci vardır” ve فِي الْبَيْتِ صَاحِبُهُ: “Evin içinde sahibi bulunmaktadır” gibi ifadelerde haberin takdimi zorunlu olduğundan kasrı ifade etmez. Birinci örnekte mübteda nekra olduğundan haberin takdimi zorunludur. Çünkü mübteda umum veya husus bildirmediği sürece nekra olarak gelmez. İkinci örnekte ise mübtedaya bitişik bir zamir haberin bir parçasına raci olmaktadır. Böyle durumda haberin normal cümle dizilişinde geride olması ve lafzen de geride kalması, zamirin lafzen ve rütbeten bir şeye raci olmasına neden olmaktadır. Bu da dil kurallarına aykırı bir durum teşkil etmektedir. Bu nedenle burada haber zorunlu olarak takdim edilmiştir. Fakat ﴿وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾: “Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnızca Allah’a aittir.”⁹² ayetinde haberin takdimi zorunlu olmadığından haberin takdim edilmesi, zorunluluktan değil, kasr amacıyla yapılmıştır.

Müsned-müsned ileyh dışında olan mef’ûller, car-mecrûr, zarf, hâl gibi muteallakatın takdimi de çoğu zaman kasrı ifade etmektedir.⁹³ Örneğin ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾: “Biz sadece sana ibadet ederiz”⁹⁴ ayetinde mefulün takdimi kasr için yapılmıştır. Ancak müteallekatın takdimi dil kuralı gereği yapılmamış olmalıdır. Örneğin مَنْ أَكْرَمْتُ: “Kime ikramda bulundun” ifadesinde مَنْ kelimesi mefulun bih olup fiiline takdim edilmiştir. Ancak istifham ismi olduğundan onun takdimi vaz’ı gereği zorunludur. Aynı şekilde “Ali’ye gelince ona ikramda bulunum” ifadesinde meful olan عَلِيٌّ kelimesinin öne geçmesi, şart edatı مَا ile şartın cevap harfi نİN ard arda gelmemesi için gerçekleşmiştir.⁹⁵

3.5. Fasl Zamiri ile Kasr

Zevkî kasr yollarından biri de fasl zamiridir. Arap dili gramerinde bazen fasl zamiri (ضمير الفصل) bazen de ‘imâd zamiri (ضمير العماد) terimi kullanılmaktadır.⁹⁶ Fasl zamiri, mübteda ile haber ya da aslı itibari ile mübteda haber olan iki öge arasında gelmekte ve kendisinden önceki kelime ile sayı ve cinsiyet açısından uyumlu olmaktadır.⁹⁷ Merfu munfasıl zamir görünümünde olsa da çoğu dilciler tarafından isim değil, harf olarak kabul edilmiştir.⁹⁸ Bu nedenle irapta mahalli yoktur. Bu şekilde isimlendirilmesinin nedeni marife olan mübteda-haber veya aslı itibari ile mübteda-haber olan ögeler ile sıfat-mevsûf olan ögeler arasındaki benzerliği ortadan kaldırmasıdır. Örneğin الرَّجُلُ الْعَالِمُ şeklinde bir ifade kullanıldığında bununla “alim adam” mı kastedildiği veya “adam, alimdir” şeklinde bir anlam

⁹¹ Dusûkî, *Hâşiyetü’l-d-Dusûkî alâ muhtasari’l-ma ânî*, 2/202.

⁹² Âl-i İmrân, 3/189.

⁹³ Kazvîni, *el-İzâh*, 94; Magribî, *Mevâhibü’l-Fettâh*, 1/397.

⁹⁴ el-Fâtîha, 1/5.

⁹⁵ Kazvîni, *el-İzâh*, 94; Bahâüddîn es-Subkî, *Arûsü’l-efrâh*, 1/380; Magribî, *Mevâhibü’l-Fettâh*, 1/397.

⁹⁶ Basra ekolü, fasl zamiri terimini kullanırken Kufe ekolüne mensup dilciler imad zamiri tabirini kullanmışlardır.

⁹⁷ Bahâüddîn es-Sübki, *‘Arûsü’l-efrâh*, 1/387-388; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 250; Magribî, *Mevâhibü’l-Fettâh*, 1/386; Dusûkî, *Hâşiyetü’l-Dusûkî*, 1/386.

⁹⁸ Magribî, *Mevâhibü’l-Fettâh*, 1/243; Meydânî, *el-Belâgatü’l-Arabiyye*, 1/542.

Fasl zamiri ile oluşan kasrda maksûr müsned, maksûr aleyh müsned ileyhtir. Sekkâkî'nin benimsediği ve çoğu belagatçının kabul ettiği görüş bu şekildedir.¹⁰⁵ Ancak Zemahşerî, bunun tersini iddia ederek maksûrun müsned ileyh olduğunu, maksûr aleyhin ise müsned olduğunu savunmuştur.¹⁰⁶ Bu görüş de bazı *et-Telhîs* şarihleri tarafından benimsenmiştir.¹⁰⁷ Buna göre ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾: "Kuşkusuz hiçbir şeye ihtiyacı olmayan ve her türlü övgüye lâyık olan yalnız Allah'tır" ayetinde , الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ kelimeleri maksûr, "الله" lafzı maksûr aleyh kabul edildiğinde "gani ve halim ancak Allah'tır, başkası değildir" şeklinde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Fakat "الله" lafzı maksûr, "الغني الحميد" maksûr aleyh kabul edildiğinde ayet, "Allah, ancak ganî ve halimdir" şeklinde bir anlama gelmektedir. Dolayısıyla ayetin, birinci görüşe göre yorumlanması, anlamının daha anlaşılır ve vurgulu olduğu anlaşılmaktadır.

Fasl zamiri ile yapılan kasr da hâkîkî-izâfî ve kalb-ıfrâd-ta'yîn şeklinde tüm kasr türlerinde gelmesi mümkündür. Fasl zamirinden sonraki kelime iştirak barındırıyorsa izafî, iştirak ihtimali olmadığı durumlarda hakîkî kasr olmaktadır. Daha önce vurgulandığı gibi kasrın kalb, ifrâd ya da ta'yîn şeklinde gelmesi ise muhatabın algısına bağlı olarak değişmektedir.

Fasl zamiri ile yapılan kasrın belâğî değeri, fasl zamirin maksûr aleyhe dönmesi ile ortaya çıkmaktadır. Zira cümlelerin başında maksûr aleyh konumunda olan müsned ileyh, biri kendi lafzı diğeri zamirin ona raci olması ile tekrarlanmaktadır. Bu da onun kasr edilmesini gerektiriyor.

3.6. Harf-i Tarif ile Kasr

Harf-i tarif ile kasr, sadece isim cümlesinde söz konusu olmaktadır. Mübtedanın marife, haberin ise nekra olması asıldır. Ancak bazen ikisinin marife olarak geldiği görülür. Bu durumda ilk kelime mübteda, ikincisi haber kabul edilir. Örneğin زَيْدٌ أَخُوكَ: "Zeyd kardeşindir" sözünde زيد mübteda, أَخُوكَ haberdir. Fakat أَخُوكَ زَيْدٌ: "Kardeşin Zeyd'tir" ifadesinde ise أَخُوكَ mübteda, زيد haberdir. Bu cümlelerin bir isim cümlesi olması nedeniyle tekit barındırdığı açıktır. Ancak böyle bir ifadede kasr söz konusu değildir. Buna karşın mübteda ve haberden birisi veya her ikisi el (ال) takısı ile marife olmuşsa siyak-sibaka bağlı olarak çoğu zaman kasr manasını içermektedir.¹⁰⁸ Örneğin أَحْمَدُ الْقَادِمُ: "Ahmet'tir gelen", الْقَادِمُ أَحْمَدُ: "Gelen Ahmet'tir" ve الْعَالِمُ الْخَاشِعُ: "Allah'tan hakkıyla huşu eden alim olandır" sözlerinde kasr vardır. Mübteda "el" takısı ile marife olmuşsa cümlelerin kasr ifade etmesi için haberin nasıl marife olduğunun bir önemi yoktur. Örneğin الْقَادِمُ أَحْمَدُ: "Gelen Ahmet'tir", الْقَادِمُ هَذَا: "Gelen budur", الْقَادِمُ أَنْتَ: "Gelen sensin", الْقَادِمُ الَّذِي أَبُوهُ كَرِيمٌ: "Gelen babası cömert olandır" veya الْقَادِمُ أَخِي: "Gelen kardeşimdir" benzeri ifadelerde haber sırasıyla alem, ism-i işaret, zamir, mevsûl ve izafe ile marife olmuştur. Bunların tamamında kasrın kastedilmesi mümkündür.

İsim cümlesinde mübteda ve haberden hangisi marifelik takısı el (ال) ile marife olmuşsa o maksûr, diğeri maksûr aleyhtir. Buna göre yukarıda örnek olarak verilen أَحْمَدُ الْقَادِمُ ve الْقَادِمُ أَحْمَدُ gibi ifadeler, الْقَادِمُ إِلَّا أَحْمَدُ: "Gelen ancak Ahmet'tir" anlamındadır. Eğer her ikisinde de el takısı bulunuyorsa hangisinin maksûr veya maksûr aleyh olduğu bağlamından anlaşılabilir. Dolayısıyla الْعَالِمُ الْخَاشِعُ

¹⁰⁵ Siyâlkûtî, *Hâşiyetü's-siyâlkûtî alâ kitâbi'l-mutavvel*, 196.

¹⁰⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/46.

¹⁰⁷ Ahmed Abdülkerim ez-Zahâr Necâh, *el-Kasr ve esâlîbuh mea beyâni esrârihâ fi's-sulusi'l-evvel mine'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Mekke: Câmîatu Ümmü'l-kurâ, Yüksek Lisans, 1983), 76.

¹⁰⁸ Necâh, *el-Kasr ve esâlîbuh*, 68.

sözünü, *ما العالم إلا خاشع*: “Alim ancak huşu edendir” anlamına gelebileceği gibi *ما الخاشع إلا عالم*: “Huşu eden ancak alimdir” anlamına gelmesi de muhtemeldir.

Cins için gelen harf-i tarif ile oluşan kasr, muhatabın kanaatine göre hakikî-izâfî, kalb-ifrâd-ta'yîn şeklinde farklı kasr türlerinde gelebilir. Fakat ahd tarifi (belli bir kişi) için gelen harf-i tarif ile oluşan kasrda, ifrâd kasrı yapılamaz. Zira maksûr belli bir kişi olduğundan söylenen sözde ortaklık algısı olmadığından kasrda da kasru'l-ifrâd oluşmaz.¹⁰⁹ Örneğin *القادم من المدينة أحمد*: Şehirde gelen yalnızca Ahmet'tir” sözü ile şehirde gelenin kim olduğu bilinmekte, bu ifade sadece “şehirde gelenin mesela Muhammed değil Ahmet olduğu veya gelenin Ahmet mi yoksa Muhammed mi şeklinde oluşan tereddüdü” kaldırmayı amaçlamaktadır.

Harf-i tarif ile yapılan kasr, daha çok abartının yapılmak istenildiği yerlerde kullanılmaktadır. Zira el takısı ister cins, isterse ahd için kullanılmış olsun üzerine girdiği kelimeye abartı katar. El takısı cins ismin tarifi için geldiğinde maksûrun adeta cinsin tüm fertlerini kapsadığı ifade edilmektedir. Ahd tarifi için geldiğinde ise maksûrun belli bir kişi veya manada toplandığı iddiası taşımaktadır.

Kasr Yolları ve Türlerinin Bir Arada Gösterilmesi

KASR YOLU	KASR TÜRÜ	ÖRNEK	ANLAMI
Nefiy+İstisna (النفي والاستثناء)	Sıfatın Mevsûfa Kasrı	مَا الشَّاعِرُ إِلَّا عَاكِفٌ	Şair, Akif'ten başkası değildir
Nefiy+İstisna (النفي والاستثناء)	Mevsufun Sıfata Kasrı	مَا عَاكِفٌ إِلَّا شَاعِرٌ	Akif, bir şair olmaktan başka bir şey değildir.
İnnemâ (إنما)	Sıfatın Mevsufa Kasrı	إِنَّمَا الشَّاعِرُ عَاكِفٌ	Şair ancak Akif'tir.
İnnemâ (إنما)	Mevsufun Sıfata Kasrı	إِنَّمَا عَاكِفٌ شَاعِرٌ	Akif ancak bir şairdir.
Atıf harfi Lâ لا العاطفة	Sıfatın Mevsufa Kasrı	الشَّاعِرُ عَاكِفٌ لَا عَلِيٍّ	Şair Ali değil, Akif'tir
Atıf harfi Lâ لا العاطفة	Mevsufun Sıfata Kasrı	عَاكِفٌ شَاعِرٌ لَا كَاتِبٌ	Akif yazar değil, şairdir.
Atıf harfi Bel بل العاطفة	Sıfatın Mevsufa Kasrı	مَا الشَّاعِرُ عَلِيًّا بَلْ عَاكِفٌ	Şair Ali değil, bilakis Akif'tir
Atıf harfi Bel بل العاطفة	Mevsufun Sıfata Kasrı	مَا الشَّاعِرُ كَاتِبًا بَلْ شَاعِرٌ	Akif yazar değil, bilakis şairdir.
Atıf Harfi Lâkin لكن العاطفة	Sıfatın Mevsufa Kasrı	مَا الشَّاعِرُ عَلِيًّا لَكِنْ عَاكِفٌ	Şair Alideğil, fakat Akif'tir.
Atıf Harfi Lâkin لكن العاطفة	Mevsufun Sıfata Kasrı	مَا عَاكِفٌ كَاتِبًا لَكِنْ شَاعِرٌ	Akif yazar değil, fakat şairdir.
Müsned ileyhin Takdimi (تقديم المسند اليه)	Sıfatın Mevsufa Kasrı	مَا أَنَا ذَهَبٌ مَا رَجُلٌ ذَهَبٌ مَا مُحَمَّدٌ ذَهَبٌ	Ben gitmedim. Bir adam gitmedi. Muhammed gitmedi.
Müsnedin takdimi (تقديم المسند)	Mevsufun Sıfata Kasrı	شَاعِرٌ عَاكِفٌ	Akif ancak bir şairdir.

¹⁰⁹ Necâh, *el-Kasr ve esâlibuh*, 71-72.

Müteallakatın Takdimi (تقديم المتعلقات)	Sıfatın Mevsufa Kasrı	عَاكِفًا رَأَيْتُ الْيَوْمَ ذَهَبْتُ مَاشِيًا ذَهَبْتُ	Akif'i gördüm. Ben bugün gittim. Yürüyerek gittim.
Fasl Zamiri (ضمير الفصل)	Sıfatın Mevsufa Kasrı	إِنَّ عَاكِفًا هُوَ الشَّاعِرُ	Şair ancak Akif'tir.
Harf-i Tarif ile Kasr القصر بال المعرفه	Sıfatın Mevsufa Kasrı	أَحْمَدُ الْقَائِمُ الْقَائِمُ أَحْمَدُ الْعَالِمُ الْخَاشِعُ	Ahmet'tir gelen. Gelen Ahmet'tir. Allah'tan hakkıyla huşu eden alim olandır

Sonuç

Arap belagatinde, sözün anlamını ve etkisini artırmak için çeşitli üsluplar kullanılmaktadır. Bu üsluplardan biri de kasr üslubudur. Kasr, belagatte meâni ilminin ana konularından biri olarak önemli bir yere sahiptir. Kasr, kelime veya cümlenin anlamını daraltarak, belirli bir kavram veya nesneye tahsis etmek demektir. Bu üslupla bir isim yalnızca bir sıfata veya bir sıfat yalnızca bir isme tahsis edilmekte, geriye kalan ihtimaller kısa ve özlü bir ifadeyle dışarda tutulmaktadır. Böylece muhatabın yanlış algısı özlü ve vurgulu bir üslupla ortadan kaldırılmaktadır.

Kasr üslubu, kuruluşu, unsurları, yolları, muhatabı ve gerçekliğe uygunluğu gibi birçok açıdan incelenmekte ve bunun sonucunda farklı kısımlara ayrılmaktadır. Kuruluşu açısından vaz'î ve zevkî, ögesi olan maksûr ve maksûr aleyh yönünden de sıfatın mevsufa kasrı ve mevsûfün sıfata kasrı şeklinde iki kısmı bulunmaktadır. Muhatabı açısından kasru'l-kalb, kasru'l-ifrâd ve kasrû't-ta'yîn olarak üç kısma ayrılırken gerçekliğe uygun olup olmaması yönünden ise hâkîkî ve izâfî kasr olarak iki kısma ayrılmaktadır.

Kasr üslubu, belli bir biçimle sınırlı olarak kullanılmaz. Muhatabın inkârı/şüphesi, içinde bulunan zaman ve zemin gibi durumun gereğinin (muktezâ-yı hâlin) dikkate alınmasıyla farklı kasr yolları kullanılmaktadır.

Kasrın yolları, belagat açısından değerlendirildiğinde farklı nükteler ve ince farklar barındırdıkları görülmektedir. Bu çalışmada söz konusu kasr yolları, örnekler eşliğinde incelenmiş ve aralarındaki belâğî nüanslar ve kullanım farkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen hususlar kısaca şöyle özetlenebilir:

-Nefiy+istisnâ yolu, kasr yollarının en güçlüsüdür. Muhatabın hükmü reddettiği, şüphe duyduğu veya mecazen bu şekilde kabul edildiği yerlerde kullanılır. Bu kasr yoluyla hüküm kuvvetli bir şekilde vurgulanır, inkâr ve şüpheler bertaraf edilir.

-İnnema/Ennema yolu, muhatabın bildiği, aşına olduğu ve doğruluğunu inkâr etmediği ya da mecazen bu şekilde kabul edilen durumlarda kullanılır. Tartışmanın olmadığı bariz ve açık olan ancak dikkatten kaçan veya ihmal edilen konularda bu yol sıkça kullanılır. Bu yol ile ihmal edilen bazı gerçekler hatırlatılır ve nazik bir ifadeyle uyarılır. Aynı zamanda bu kasr yoluyla muhataba bir sitem ve serzeniş de yapılır.

-Atf yoluyla kasr, sözün itnâb edilmesi gereken yerlerde kullanılır. Bu yol ile kasrda ispat edilen hüküm ile nefyedilen hüküm muhataba açıkça bildirilir ve onun yanlış bir çıkarım yapması engellenir.

-Takdim yoluyla kasr, belli bir hükmün önemini vurgulamak ve muhatabının dikkatini toplamak için başvurulmuş bir yoldur. Bu yol ile sözün rutin dizilişinde değişikliğe gidilerek kasr edilen konunun ön plana çıkarılması ve muhatabın dikkatine sunulması amaçlanır. Böylece kasrda nefyedilen ve ispat edilen hüküm dikkatten kaçmadan anlaşılır.

-Fasl zamiri ile kasr, maksûrun aleyhin tekrar edilmesine dayanan bir kasr yoludur. İlk olarak maksûrun aleyhinin açık bir isimle zikredilmesi, ardından fasl zamiri ile ona tekrardan dönüş yapılması ile güçlü bir tekit oluşur. Böylece ispat edilmek istenilen hüküm, muhatabın zihnine tekrar yoluyla nakşedilir.

-Harf-i tarif yoluyla kasr, abartının ön planda olduğu yerlerde tercih edilir. Tarif harfinin, başında bulunduğu kelimeye istiğrakü'l-efrâd veya istiğrâku'sifât anlamı katmasıyla abartı oluşur ve bunun maksûr aleyhte toplandığı varsayımına dayanır.

Kaynakça

- Abbâs, Fadl Hasan. *el-Belâga funûnuhâ ve efnânuhû: İlmu'l-meânî*. Ürdün: Dâru'l-furkân li'neşr ve't-tibâa, 4. Basım, 1997.
- Alevî, Ebû İdris İmam Müeyyed-Billah Yahyâ b. Hamza b. Ali b. İbrahim Hüseyini. *et-Tirâzü'l-mütezammin li-esrâri'l-belâga ve ulûmi hakâiki'l-i'câz*. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-asriyye, 2002.
- Âmidî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ebî 'Alî Seyyiduddîn es-Salebî el-. *el-İhkâm fi Uşûli'l-Ahkâm*. thk. 'Abdurrezzâk 'Afîfî. 4 Cilt. Beyrut; Dimaşk: el-Mektebu'l-İslâmî, ts.
- Arpakçukuru, Osman. *Arap Belâgatında Hasr Üslûbu ve Kur'an meâllerinin Hasr Üslûbu Açısından Değerlendirilmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora, 2019.
- Arslan, Hüseyin. "Bir Belâgat Üslûbu Olarak Kasr ve Kavramlaşma Süreci". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 6/1 (23 Ocak 2020), 16-40.
- Azar, Tuncay. *Dil-zihin bağlamında kasr üslûbu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.
- Azize Fevval, Bâbetî. *el-Mu'cemü'l-müfassal fi'n-nahvi'l-'Arabî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992.
- Bâbertî, Ebû Abdullah Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed. *Şerhi't-telhîs*. Trablus: el-Münşetü'l-amme li'neşr, 1983.
- Bahâuddîn es-Subkî, Ebû Hâmid Ahmed b. Ali b. Abdilkafî. *Arûsü'l-efrâh fi şerhi Telhîsi'l-Miftâh*. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-'Asriyye, 2003.
- Besyûnî, Abdulfettâh. *İlmü'l-maânî: Dirâse belâgiyye ve nakdiyye li mesâili'l-meânî*. Kahire: Mektebtu Vehbe, 1407.
- Cihat, Mustafa. *Arap dilinde Hasr Belagati ve Kur'an'da Manaya Etkisi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1997.
- Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkahir b. Abdurrahman. *Delâilü'l-i'câz fi ilmi'l-meânî*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir Ebû Fihri. Kahire: Matbaatü'l-medenî, 3. Basım, 1992.
- Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkahir b. Abdurrahman. *Delâilü'l-i'câz fi ilmi'l-meânî*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2001.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *el-Hâşiye ale'l-mutavvel*. Beyrut: Dâru'l-kutubî'l-İlmiyye, 2007.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *Tarîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983.
- Cürcânî, Muhammed b. Alî b. Muhammed. *el-İşârât ve't-tenbîhât*. thk. Abdulkadir Hüseyin. Kahire: Mektebetü'l-âdâb, 1997.
- Dusûkî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe. *Hâşiyetü'd-Dusûkî ulâ muhtasari'l-maânî*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-mektebeti'l-asriyye, 2007.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. 'Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *el-Bahrü'l-Muhîtt fi't-Tefsîr*. thk. Şıdkî Muhammed Cemîl. 11 Cilt. Beyrut: y.y., 1420.
- Ebû Mûsâ, Muhammed. *Delâlatu't-terâkîb: Dirâse belâgiyye*. Kahire: Mektebetu Vehbe, 2. Basım, 1987.
- Ferâhidî, Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr el-Ferahidî. *Kitâbü'l-ayn*. Beyrut: Dâru'l-mektebeti'l-hilâl, ts.
- Halhâlî, Şemseddin Muhammed b Muzaffer Hatîbî. *Miftahu telhîsi'l-miftâh*. Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-türas, 2011.
- Hamûdî, Akîd Halid. *el-Bahsü'l- Belâgî inde'l-Usuliyîn*. Dimaşk: Dâru'l-Asmâi, 2014.
- Hâris b. Hillize. *Dîvânu'l-Hâris b. Hillizete'l-Yeşkürî*. Dimaşk: Dâru'l- İmâmi'n-Nevevî, 1994.
- Hasan, Abbâs. *en-Nahvü'l-vâfi*. Kâhire: Dâru'l-Ma'arif, 1973.

- Haşimî, es-Seyyid Ahmed. *Cevâhiru'l-belâga fi'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî*. Beyrut: el-Mektebetü'l-'asriyye, 1999.
- Hubeyl, Abdurrahim Muhammed. "Tecelliyâtü'l-cemâl fi üslûbî'l-kasr". *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye* 9/2 (2011), 973-990.
- Huveymil, Dâvud b.Süleymân el-. *el-Mesâilu'n-nahviyye fi kitâbi et-Tavdih li şerhi'l-câmi's-sahih*. Büreyde, 2016.
- İbn Aşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tunûsiyye li'n-neşr, 1984.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ. *es-Sâhibî fi fikhî'l-lügati'l-'Arabîyyeti ve mesâlihâ ve süneni'l-'Arabi ve kelâmihâ*. ed. Ahmed Hasan Besec. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ. *Makâyisi'l-luga*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1979.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf. *Mugni'l-lebîb un kütübî'l-e ârib*. thk. Mâzin Mübarek, Muhammed Alî Hamdüllâh. Dımaşk: Dâru'l-fikr, 1985.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişam el-Ensârî el-Mısrî. *Şerh şüzûrû'z-zeheb*. thk. Abdülgüni ed-Dakar. Suriye: eş-Şeriketü'l-müttehîde li't-tevzî, ts.
- İbn Kâsim el-Murâdî, Ebû Muhammed Bedr ed-Dîn Hasan b. Kâsim b. 'Abdullâh b. 'Alî el-Murâdî el-Mısrî el-Mâlikî. *el-Cenâ'd-Dânî fi Hurûfi'l-Meânî*. thk. Fahreddîn Kâbâve - Muhammed Nedîm Fâdil. Beyrut: y.y., 1413/1992.
- İbn Manzur, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sadır, ts.
- İbnü's-Serrâc, bû Bekr Muhammed b. es-Serî. *el-Uşûl fi'n-nahv*. ed. Abdülhüseyn el-Fetlî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996.
- İmru'l-Kays b. Hucr, Ebû Vehb Hunduc b. Hucr. *Dîvân*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2004.
- İsferâyînî, Ebû İshâk İsamüddîn İbrahîm b. Muhammed b. 'Arabşah. *el-Atvel Şerhu Telhîsi Miftâhi'l-ulûm*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2001.
- İsferâyînî, Ebû İshâk İsamüddîn İbrahîm b. Muhammed b. 'Arabşah. *Mizânü'l-edeb fi Lisâni'l-Arab*. Trablus: Câmîatü'l-Cinân, Yüksek Lisans, 2017.
- Kazvîni, Hamdullah b. Ebî Bekr b. Ahmed el-Kazvîni. *el-İdâh fi ulûmi'l-belâga*. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2003.
- Magribî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Muhammed İbn Ya'kûb. *Mevâhibü'l-Fettâh fi şerhi Telhîsi'l-Miftâh*. thk. Halil İbrahim Halil el-Mutercim. Beyrut: Dâru'l-kutubî'l-ilmîyye, 1424.
- Matlûb, Ahmed. *Mu'cemü'l-mustalahati'l-belagîyye ve tetavvüruha*. Bağdat: Matbuatü'l-Mecmai'l-İlmiyyi'l-Iraki, 1986. <http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=114686&wKitaplar=mucem&wYazarlar=matlub>
- Merâgî, Ahmed Mustafâ. *Ullûmu'l-belâga: el-Beyân el-meân el-bedî*. Beyrut: Karacan Yay., 2. Basım, 1993.
- Meydânî, Abdurrahm an b. Hasan Habenneke. *el-Belâgatu'l-Arabîyye usûsuhâ ve ulûmuhâ ve funûnuhâ*. 2 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-kalem/ed-Dûru's-şâmiyye, 1996.
- Necâh, Ahmed Abdulkерim ez-Zahâr. *el-Kasr ve esâlibuh mea beyâni esrârihâ fi's-sulusi'l-evvel mine'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Mekke: Câmîatu Ümmü'l-kurâ, Yüksek Lisans, 1983.
- Radi el-Esterabadi, Radyüddin Necmeddin Muhammed b. Hasan. *Şerhü'r-Radi ale'l-Kafiye*. Bingazî: Câmîatu Kâr Yunus, 1978.
- Saîdî, Abdülmüteâl. *Bugyetü'l-îdâh li-Telhîsi'l-Miftâh fi ulûmi'l-belâga*. Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 17. Basım, 2005.
- Sekkâkî, Ebû Ya'kub Siraceddin Yusuf b. Ebû Bekr b. Muhammed. *Miftâhü'l-ulûm*. Beyrut: Dâru'l-kutubî'l-ilmîyye, 1987.
- Sibeveyhi. *el-Kitâb*. Kahire: Mektebetü'l-hancî, 1988.
- Siyâlkûtî, Abdülhakîm b. Şemsiddîn Muhammed. *Hâşiyetü's-siyâlkûtî alâ kitâbi'l-mutavvel*. Kum: Menşûrâtü'r-Radî, 1983.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celeddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahîm. 4 Cilt. el-Hey'etu'l-Mısrîyye el-âimme li'l-kitâb, 1974.

- Şeyh Emîn, Bekrî. *el-Belâğa fî se'vbihe'l-cedîd: İlmü'l-maânî*. Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 6. Basım, 1999.
- Tâhir, es-Seyyid Nesrîn. *Zâhîratü'l-Hasr ve'l-Kasr Mefhûmen ve Belâgaten fî İtâri'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Doktora Tezi: el-Câmiatü'l-Vataniyye li'l-Lügati'l-Hadîse ve'l-Ulûm, 2007.
- Taşıyyuddîn es-Subkî, Ebu'l-Hasen 'Alî b. 'Abdulkâfî b. 'Ali b. Temmâm b. Hâmid. *el-İbhâc fî Şerhi'l-Minhâc*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1416/1995.
- Taşkendî, Hafız Muhammed. *Ucâletu'l-beyân fî şerhi'l-mîzân*. Asitane, 1290.
- Teftazânî, Sa'deddîn Mesûd b. Ömer b. Abdullah. *el-Mutavvel şerhu telhîsi miftahi'l-ulûm*. Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 2001.
- Teftazânî, Sa'deddîn Mesûd b. Ömer b. Abdullah. *Muhtasarü'l-meânî*. Kum: Dâru'l-fikr, 1411.
- Tûfî, Ebü'r-Rebî' Necmüddîn Süleymân b. Abdilkavî b. Abdilkerîm b. Saîd et-. *Şerhu muhtasari'r-ravza*. ed. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1987.
- Yakışık, Mehmet. "القصر في سورة الأنفال". *Şarkiyat* 15/1 (03 Temmuz 2023), 243-261.
- Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b Ömer b Muhammed. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vil*. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-arabî, 1986.
- Zerkeşî, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh b. Bahâdır eş-Şâfiî ez-. *el-Baḥru'l-Muḥîṭ fî Usûli'l-Fıkh*. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubî, 1414/1994.